

Rättelse och ändring av beslut

enligt socialförsäkringsbalken och förvaltningslagen

En vägledning är i första hand ett stöd för Försäkringskassans medarbetare vid ärendehandläggning och utbildning. Den innehåller en samlad information om vad som gäller på det aktuella området, uppdelat på tillämpnings- och metodstödsavsnitt.

En vägledning kan innehålla beskrivningar av

- författningsbestämmelser
- allmänna råd
- förarbeten
- rättspraxis
- JO:s beslut.

En vägledning kan även innehålla beskrivningar av hur man ska handlägga ärenden på det aktuella området och vilka metoder som då ska användas.

Vägledningarna uppdateras fortlöpande. Ändringar arbetas in i den digitala versionen, som finns på forsakringskassan.se. Sök på "vägledningar".

Du som arbetar på Försäkringskassan hittar dem också på Fia.

Upplysningar: Försäkringskassan
Rättsavdelningen

Beslutad 2024-06-18

Innehåll

Förkortningar	5
Sammanfattning.....	6
Läsanvisningar	8
1 Rättelse och ändring av beslut enligt SFB	9
1.1 Allmänt om reglerna om rättelse och ändring i SFB	9
1.1.1 Vad omfattar skyldigheten att ändra?	9
1.1.2 Grunderna för ändring	9
1.1.3 När ska ändring inte göras?	10
1.1.4 Hur kan ett beslut ändras?	10
1.1.5 Betydelse för andra åtgärder.....	10
1.2 Vem är behörig att rätta eller ändra ett beslut?.....	11
1.2.1 Metodstöd – vem ska meddela beslutet?.....	11
1.3 Vilka beslut kan ändras?	11
1.3.1 Metodstöd – hur ska olika situationer hanteras?	12
1.3.2 Metodstöd – ny ändring?.....	13
1.3.3 Metodstöd – vilket ärende ska skapas?	13
1.4 Impulser till prövning	14
1.5 Ändring vid begäran om omprövning och överklagande.....	15
1.5.1 Metodstöd – hantering av ändringsbeslut i samband med begäran om omprövning eller överklagande	16
1.6 Allmänna ombudet för socialförsäkringen	16
1.7 Förutsättningar för rättelse eller ändring	17
1.7.1 Förbiseendefel.....	18
1.7.2 Fel i beslutsunderlag	18
1.7.3 Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak	22
1.8 Handläggning, prövning och utredning	23
1.8.1 Hur prövningen enligt punkterna 2 och 3 ska göras	23
1.8.2 När det finns flera villkor som inte har prövats i ursprungsbeslutet	24
1.8.3 Kommunikering	25
1.8.4 Om den enskilde begär något annat	25
1.8.5 Om den enskilde återkallar sin begäran.....	26
1.8.6 Interimistiskt beslut i avvaktan på beslut om ändring.....	26
1.8.7 Metodstöd – så här gör du prövningen enligt punkt 2 och 3	26
1.9 Ändring till nackdel för den enskilde.....	27
1.9.1 Förfallit till betalning.....	28
1.9.2 Vad menas med ”synnerliga skäl” mot ändring?.....	29
1.10 När den enskilde ångrar sig	29
1.11 När den enskilde vill avsäga sig rätten till utbetalning	30
1.12 Ändring efter två år (tidsfrist)	31
1.12.1 Vad menas med ”andra synnerliga skäl” för att ändra beslutet?	31
1.13 Mer om dokumentation av beslutet	32
1.14 Att verkställa ett ändringsbeslut	34
1.14.1 Det finns efterföljande beslut som påverkas av ändringen	34
1.14.2 Det finns beslut i andra förmåner som påverkas av ändringen	36
1.15 Om en domstol upphäver eller ändrar ett ändringsbeslut efter överklagande – vad innebär det?.....	36
2 Rättelse och ändring av beslut enligt FL	37
2.1 Vem är behörig att rätta eller ändra ett beslut?.....	38

2.1.1	Metodstöd – vem ska meddela beslutet?.....	38
2.2	Vilka beslut kan ändras?	38
2.2.1	Hur ska olika situationer hanteras?	38
2.2.2	Metodstöd – ny ändring?.....	39
2.2.3	Metodstöd – vilket ärende ska skapas?	39
2.3	Impulser till prövning	39
2.4	Ändring och överklagande	40
2.5	Allmänna ombudet för socialförsäkringen	40
2.6	Handläggning, prövning och utredning	40
2.6.1	Hur prövningen av ändringar ska göras	40
2.6.2	När det finns flera villkor som inte har prövats i ursprungsbeslutet	41
2.6.3	Kommunicering	41
2.6.4	Om den enskilde begär något annat	41
2.6.5	Om den enskilde återkallar sin begäran.....	42
2.7	Förutsättningar för rättelse eller ändring	42
2.7.1	Rättelse av beslut.....	42
2.7.2	Möjligheten att ändra ett beslut	43
2.7.3	Skyldigheten att ändra ett beslut.....	45
2.7.4	Ändra ett beslut som har överklagats.....	46
2.8	Tidsfrist.....	46
2.9	Överlämna ändringsbeslutet till domstolen tillsammans med överklagandet	46
2.10	Mer om dokumentation av beslutet	47
2.11	Att verkställa ett ändringsbeslut	48
2.12	Om en domstol upphäver eller ändrar ett ändringsbeslut efter överklagande – vad innebär det?.....	49
	Källförteckning.....	50

Förkortningar

Förkortning	Förklaring
AO	Allmänna ombudet för socialförsäkringen
FKAR	Försäkringskassans allmänna råd
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
FPL	Förvaltningsprocesslagen (1971:291)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
JO	Justitieombudsmannen
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SFB	Socialförsäkringsbalken (2010:110)
SGI	Sjukpenninggrundande inkomst
TFP	Tillfällig föräldrapenning

Sammanfattning

Rättelse och ändring av beslut enligt socialförsäkringsbalken

Försäkringskassan är i vissa fall skyldig att rätta eller ändra ett oriktigt beslut. När ett beslut har fattats i ett ärende om en förmån enligt SFB, eller enligt bestämmelser som hänvisar till 113 kap. SFB, ska rättelsen eller ändringen göras enligt 113 kap. SFB om beslutet rör förmånen som sådan. Detta gäller om beslutet blivit oriktigt av någon anledning som anges i 113 kap. 3 § SFB.

Villkoren för rättelse framgår av 113 kap. 3 § första stycket 1 SFB. Villkoren för ändring framgår i sin tur av 113 kap. 3 § första stycket 2–3 SFB.

Ett beslut ska *rättas* (punkt 1) om beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet innehåller en uppenbar oriktighet som beror på

- ett skrivfel
- ett räknefel
- något annat sådant förbiseende.

Beslutet som sådant ska *ändras* om det har blivit oriktigt på grund av

- att det fattats på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag (punkt 2)
- uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak (punkt 3).

För att ett beslut ska kunna ändras på grund av att det fattats på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag (punkt 2) krävs att Försäkringskassan kan konstatera att

- ursprungsbeslutet var oriktigt när det fattades
- oriktigheten har uppstått på grund av att Försäkringskassan inte haft tillgång till alla relevanta uppgifter när ursprungsbeslutet fattades
- uppgifterna som tillkommit gäller förhållanden som fanns vid tiden för ursprungsbeslutet.

En ändring på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning (punkt 3) blir aktuellt om Försäkringskassan tillämpat gällande regler fel när beslutet fattades och det är uppenbart.

Ändringar till nackdel för den enskilde kan endast göras under vissa särskilt angivna förutsättningar.

Om ett beslut överklagas ska Försäkringskassan alltid pröva om beslutet ska ändras, innan ärendet lämnas över till förvaltningsrätten, se Försäkringskassans allmänna råd (FKAR 2010:7) om omprövning och ändring.

Rättelse och ändring av beslut enligt förvaltningslagen

Om beslutet inte har fattats i ett ärende om en förmån enligt SFB eller enligt bestämmelser som hänvisar till bestämmelserna om rättelse och ändring i 113 kap. SFB ska det i stället rättas eller ändras enligt reglerna om rättelse och ändring i 36–39 §§ förvaltningslagen (FL).

Ett beslut får rättas om det innehåller en uppenbar felaktighet (36 § FL). Detta kan bero på ett skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende.

Ett beslut får ändras om det har blivit felaktigt (37 § FL). Det kan bero på nya omständigheter eller någon annan anledning. En ändring till nackdel för den enskilde kan dock endast göras under vissa särskilt angivna förutsättningar.

Ett beslut ska ändras om det är uppenbart felaktigt i något väsentligt hänseende och det beror på att det har kommit fram nya omständigheter eller annan anledning (38 § FL).

Det gäller dock endast om beslutet kan ändras snabbt och enkelt utan att det blir till nackdel för någon enskild.

Om ett beslut överklagas ska Försäkringskassan alltid pröva om beslutet ska ändras, innan ärendet lämnas över till förvaltningsrätten (38-39 §§ FL).

Kortfattad översikt

Fråga	Rättelse/Ändring	Omprövning (finns inte i FL)	Överklagande
Vilka bestämmelser är tillämpliga?	113 kap. 3–6 §§ SFB 36–39 §§ FL	113 kap. 7 § SFB	113 kap. 10 § SFB 41 § FL
Vem gör vad?	Försäkringskassan rättar eller ändrar ett tidigare beslut.	Försäkringskassan gör en ny fullständig prövning av den fråga som beslutet avser.	Domstolen dömer.
Hur startar ett ärende?	Muntlig eller skriftlig impuls eller i samband med Försäkringskassans handläggning.	Skriftlig begäran.	Skriftlig överklagan (SFB och FL).
Vem kan lämna impuls för att starta ett ärende?	Vem som helst, även handläggare på Försäkringskassan.	Den enskilde som beslutet angår.	Den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot.
När måste man meddela sitt missnöje med beslutet?	Inom två år från beslutets datum, men även senare i vissa situationer (SFB). Tidsgräns saknas (FL).	Inom två månader från det att man tagit del av beslutet.	Inom två månader från det att man tagit del av beslutet (SFB). Inom tre veckor från det att man tagit del av beslutet (FL).
Vilka begränsningar gäller?	Inte ändra till den enskildes nackdel, när det gäller en förmån som förfallit till betalning eller det finns synnerliga skäl mot det (SFB). Endast ändra till nackdel för den enskilde i följande situationer: • Om det framgår av beslutet eller de föreskrifter som beslutet har grundats på att beslutet under vissa förutsättningar får återkallas • Om felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter (FL).	Inte ändra till den enskildes nackdel.	Inte pröva utöver det som yrkats i överklagandet (29 § förvaltningsprocesslagen).
Vad kan Allmänna ombudet för socialförsäkringen (AO) göra?	AO kan begära ändring av Försäkringskassans beslut, både till fördel och nackdel för den enskilde (SFB). AO kan inte överklaga enligt reglerna i FL.	AO kan inte begära omprövning av Försäkringskassans beslut (SFB).	AO kan överklaga Försäkringskassans beslut inom två månader från beslutets datum (SFB).

Läsanvisningar

Den här vägledningen ska vara ett stöd för Försäkringskassans medarbetare i handläggningen och vid utbildning.

I vägledningen beskrivs de bestämmelser som gäller på området, liksom de förarbetsuttalanden och den praxis som är särskilt viktiga för att förstå bestämmelserna. I vägledningen beskrivs också hur man ska handlägga ärenden och vilka metoder som ska användas för att åstadkomma både effektivitet och kvalitet i handläggningen. Rubriken till sådana kapitel eller avsnitt inleds med ordet metodstöd.

I vägledningen används begreppet *enskild*, som i detta sammanhang betyder den som beslutet riktats mot, det vill säga förutom fysiska och juridiska personer även till exempel en kommuns socialnämnd.

Hänvisningar

I vägledningen finns hänvisningar till lagar, förordningar och föreskrifter. De är som regel citerade i en ruta som texten före eller efter rutan hänvisar till. Det finns också hänvisningar till förarbeten, rättsfall, rättsliga ställningstaganden, JO-beslut och andra vägledningar. Dessa hänvisningar finns antingen i löpande text eller inom parentes i direkt anslutning till den mening eller det stycke de avser.

Sist i vägledningen finns en källförteckning som redovisar de lagar, förordningar, domar med mera som nämns i vägledningen.

Att hitta rätt i vägledningen

I vägledningen finns en innehållsförteckning. Den är placerad först och ger en översiktsbild av vägledningens kapitel och avsnitt. Med hjälp av fliken "innehållsförteckning" i vänsterkanten kan du navigera mellan avsnitten. Det finns också en sökfunktion för att hitta enstaka ord och begrepp.

1 Rättelse och ändring av beslut enligt SFB

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ska ändra ett beslut som har fattats av respektive myndighet och som inte har prövats av domstol, om beslutet

1. på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet,
2. har blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
3. har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

1.1 Allmänt om reglerna om rättelse och ändring i SFB

I det här avsnittet beskrivs reglerna om rättelse och ändring i SFB översiktligt. Enligt förarbetena är syftet med 113 kap. 3 § SFB att beslut som innehåller vissa kvalificerade fel ska kunna ändras enkelt och snabbt. Bestämmelsen ger också enskilda möjlighet att få direkt felaktiga beslut ändrade på ett enkelt sätt. (Prop. 1977/78:20 s. 84 med förslag till ändrad organisation för besvärprövning inom socialförsäkring m.m.)

1.1.1 Vad omfattar skyldigheten att ändra?

Ett beslut är resultatet av Försäkringskassans prövning av ett ärende. Att beslut har fattats dokumenteras i ärendets journal. I vissa fall dokumenteras även beslutets innehåll i journalanteckningen, och redovisas sedan för den enskilde i ett *beslutsmeddelande*. I andra fall redovisas beslutets innehåll i ett särskilt *beslutsbrev*.

Försäkringskassans skyldighet att ändra beslut med stöd av 113 kap. 3 § SFB gäller beslut i ärenden om förmåner enligt SFB (113 kap. 2 § SFB). Det innefattar samtliga beslut med anknytning till förmånen såsom kvittning, återkrav och indragning (prop. 2008/09:200 s. 577 Socialförsäkringsbalk). Skyldigheten att ändra ett beslut anses även gälla beslut om SGI. Ändringsskyldigheten gäller också för beslut i ärenden om förmåner som regleras i lagar och förordningar som hänvisar till 113 kap. SFB. Är det däremot inte fråga om ett beslut i ärende om en förmån, gäller inte skyldigheten att ändra enligt 113 kap. 3 § SFB (jämför HFD 2019 ref. 21).

I avsnitt 1.3 ges fler exempel på beslut som kan ändras enligt 113 kap. SFB.

1.1.2 Grunderna för ändring

Punkt 1 i bestämmelsen används för *rättelse*, när det någonstans i journalbeslutet eller beslutsmeddelandet/ beslutsbrevet finns en uppenbar oriktighet i form av ett skrivfel eller liknande. När det gäller *ändring* med stöd av punkt 2 eller 3 krävs det däremot att själva beslutet har blivit oriktigt. I avsnitt 1.8 *Handläggning, prövning och utredning* beskrivs vad begreppet oriktigt betyder.

Punkt 2 innebär att ett beslut kan *ändras* om underlaget redan när beslutet fattades var uppenbart felaktigt eller ofullständigt. För att beslutet ska ändras enligt punkt 2 krävs alltså att det kommer fram uppgifter som blev kända för Försäkringskassan först efter att ursprungsbeslutet fattades, men som avser förhållanden som fanns vid tiden för ursprungsbeslutet.

För ändring med stöd av punkt 3 krävs att beslutet grundats på en uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak. Om rättstillämpningen, det vill säga praxis, har ändrats efter det att beslutet meddelades (till exempel genom en prejudicerande dom av HFD) anses den tidigare rättstillämpningen inte vara *uppenbart* felaktig. Beslutet kan därför i detta fall inte ändras med stöd av punkt 3. Ändring på grund av "annan liknande orsak" kan till exempel vara om den som fattat beslutet misstagit sig ifråga om en faktisk omständighet och detta har medfört att beslutet blivit oriktigt.

I vägledningen används begreppet *kvalificerat fel* som beteckning för de fel som avses i punkterna 2 och 3.

Grunderna för ändring beskrivs mer utförligt i avsnitt 1.7.2 *Fel i beslutsunderlag* och i avsnitt 1.7.3 *Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak*.

När gäller skyldigheten att ändra?

Skyldigheten att ändra ett beslut gäller oavsett om det är den enskilde eller någon annan som påpekar oriktigheten eller om det är Försäkringskassan som uppmärksammar den.

1.1.3 När ska ändring inte göras?

En ändring behöver inte göras i vissa fall. Det gäller bland annat om en oriktighet är av ringa betydelse och det inte finns någon risk för att oriktigheten påverkar handläggningen av framtida ärenden. Till exempel om en oriktighet avser ett väldigt lågt belopp.

Enligt 113 kap. 3 § SFB ska Försäkringskassan inte heller ändra ett beslut som prövats i domstol. Försäkringskassan ska i stället besluta att avvisa en begäran om rättelse eller ändring av ett sådant beslut.

För att undvika att samma beslut handläggs samtidigt i två olika instanser, bör Försäkringskassan inte ändra ett beslut som är överlämnat till domstol. Om det kommer fram skäl för att ändra ett beslut som är överlämnat för överprövning i domstol, bör ansvarig processförare eller rättslig expert kontaktas.

1.1.4 Hur kan ett beslut ändras?

Försäkringskassan kan ändra ett beslut med stöd av 113 kap. 3 § SFB såväl till den enskildes fördel som till hens nackdel. Försäkringskassan får dock inte ändra ett beslut till den enskildes nackdel när det gäller en förmån som förfallit till betalning, eller om det i annat fall finns synnerliga skäl mot att besluta om ändringen (se mer om detta i avsnitt 1.9 *Ändring till nackdel för den enskilde*).

Ett tidigare beslut kan aldrig *upphävas* med stöd av 113 kap. 3 § SFB, utan avsikten med bestämmelsen är att ett tidigare beslut ska *rättas* eller *ändras* (se JO 2008/09 s. 364). Om ett tidigare beslut om att betala ut ett visst belopp är oriktigt går det alltså bara att ändra det, helt eller delvis. Om beslutet ändras helt har den enskilde inte rätt till förmånen. Det finns ingen begränsning i detta avseendet om hur beslutet kan ändras. Ett avslagsbeslut kan till exempel ändras till ett avvisningsbeslut eller tvärtom. Man måste dock alltid beakta om en ändring är till nackdel för den enskilde (113 kap. 5 § SFB).

1.1.5 Betydelse för andra åtgärder

Bestämmelserna om rättelse och ändring innebär inte någon begränsning av möjligheterna att besluta om omprövning, indragning, nedsättning eller återkrav.

Exempel

Försäkringskassan kan besluta om återkrav även om beslutet att bevilja en förmån inte kan ändras enligt 113 kap. 3 § SFB.

1.2 Vem är behörig att rätta eller ändra ett beslut?

Det är respektive avdelning som avgör vem som är behörig att rätta eller ändra ett beslut med utgångspunkt i arbetsordningen.

1.2.1 Metodstöd – vem ska meddela beslutet?

Ett beslut om ändring enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 eller 3 SFB ska meddelas av en annan person än den som meddelat det oriktiga beslutet. Ett beslut om rättelse enligt 113 kap. 3 § första stycket 1 SFB får dock meddelas av samma handläggare (jämför prop. 1977/78:20 s. 97).

1.3 Vilka beslut kan ändras?

Reglerna om ändring med stöd av 113 kap. 3 § SFB omfattar alla beslut i ärenden om förmåner enligt SFB (113 kap. 2 § SFB). Det innefattar samtliga beslut med anknytning till förmånen såsom kvittning, återkrav och indragning (prop. 2008/09:200 s. 577).

Exempel på beslut som kan ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB:

- Beslut i ett ärende om en förmån, inklusive SGI och återkrav.
- Beslut under ett ärendes handläggning (förfarandebeslut), som meddelats enligt SFB. Läs mer om förfarandebeslut i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.
- Beslut om en förmån enligt SFB där ett internationellt regelverk har tillämpats. Läs mer i Försäkringskassans vägledning (2017:1) *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*.
- Beslut efter omprövning (113 kap. 7 § SFB).
- Beslut om ändring enligt 113 kap. 3 § SFB.
- Interimistiska beslut (112 kap. 2–3 §§ SFB).
- Beslut om intyg enligt förordning 883/2004 (113 kap. 2 § andra stycket SFB). Beslut om indragning av intyg enligt artikel 5 förordning 987/2009 kan dock inte ändras enligt 113 kap. 3 § SFB. Dessa kan däremot bli aktuella för ändring enligt 37 § FL. Läs mer om sådana indragningsbeslut i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2021:8) *Indragning av intyg om tillämplig lagstiftning enligt artikel 5 i förordning 987/2009* och i vägledning 2017:1.
- Beslut om avvisning som är meddelande med stöd av SFB (110 kap. 10 § och 113 kap. 21 § SFB).

Även beslut enligt andra lagar som hänvisar till 113 kap. 3 § SFB kan ändras. Till exempel beslut enligt lagen (1991:1047) om sjuklön och förordningen (2017:819) om ersättning för deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser.

1.3.1 Metodstöd – hur ska olika situationer hanteras?

Situation	Hantera så här
Ett beslut har kommit till på ett felaktigt sätt.	Du kan inte rätta eller ändra beslutet med stöd av 113 kap. 3 SFB om beslutet i sig är riktigt. Beslutet gäller även om det har kommit till på ett felaktigt sätt, till exempel för att vi har missat att kommunicera den enskilde om uppgifter.
Beslutets motivering (det vill säga skälen för beslutet) är bristfällig eller fel.	Du kan rätta beslutet bara om oriktigheten beror på något som finns uppräknat i 113 kap. 3 § första stycket 1 SFB (se vidare avsnitt 1.7.1 <i>Förbiseendefel</i>).
Beslutet är fortfarande "under arbete".	Du kan inte rätta ett beslut som fortfarande är "under arbete". Beslutet måste vara fattat av en behörig tjänsteman innan 113 kap. 3 § SFB är möjlig att tillämpa (se JO:s beslut dnr 3763-2017).
Beslutet skulle inte ha meddelats.	Du kan inte upphäva ett beslut som inte skulle ha meddelats. Däremot kan du ändra det enligt de möjligheter som finns i 113 kap. 3 § SFB, så att konsekvensen som beslutet innebär för den enskilde blir riktig. Kan det inte ändras måste det verkställas. Innebär verkställigheten en felaktig utbetalning kan vi pröva ett återkrav.
Ett felaktigt beslutsmeddelande har skickats ut av misstag och inget beslut har dokumenterats i journalen.	Om det felaktiga beslutsmeddelandet ska betraktas som ett beslut, så kan du inte fatta ett nytt beslut med korrekt innehåll (se JO:s beslut dnr 976-2020). Du får i stället ta ställning till om beslutet kan ändras med stöd av 113 kap. 3 och 5 §§ SFB.
Beslutet är korrekt dokumenterat i ärendets journal eller i det särskilda beslutsbrevet, men verkställigheten av beslutet har blivit fel.	I den här situationen kan du inte använda 113 kap. 3 § SFB som stöd för att rätta till felet, eftersom själva beslutet är korrekt. I vägledning 2004:7 står det på vilka sätt Försäkringskassan kan dokumentera sina beslut och när en journalanteckning ska anses utgöra ett "beslut". Om verkställigheten inneburit en för stor utbetalning kan vi pröva ett återkrav. Om den inneburit en för liten utbetalning ska vi betala ut resterande belopp. För ersättning som enligt beslutet ska betalas ut framåt i tiden registrerar vi det korrekta beslutet.
Ett automatiskt beslut har meddelats, där beslutsbrevet blivit oriktigt men verkställigheten (utbetalningen) är korrekt. När uppgifter inhämtas centralt och registreras i Försäkringskassans IT-system skapas ett automatiskt beslut. Det är den registrering som gjorts av uppgifter i IT-systemet. Det finns inget ärende i ÅHS och alltså ingen journalanteckning om beslutet, utan uppgifterna framgår i TP-systemet. Beslutsmeddelandet finns bara i Imagearkivet eller Dokumentlagret.	I den här situationen kan inte beslutet ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB, eftersom verkställigheten är korrekt. Det är alltså bara beslutsmeddelandet som är fel. Du ska i stället skicka ett brev till den enskilde med information om den tidigare oriktigheten (se JO 1997/98 s. 406). Det är lämpligt att du i brevet påminner den enskilde om att hen kan begära omprövning av beslutet, så att hen får möjlighet att göra det efter att hen fått information om det korrekta beslutet. Tiden för att begära omprövning räknas från dag då den enskilde får brevet.
Beslutet är korrekt, verkställigheten är korrekt, men beslutsmeddelandet är oriktigt.	I den här situationen kan du inte ändra beslutet med stöd av 113 kap. 3 § eftersom det i sig inte är oriktigt. I stället ska du skicka ett brev till den enskilde med information om oriktigheten, som i föregående punkt.
Ett beslut i journalen är oriktigt, men beslutsmeddelandet eller verkställigheten är korrekt.	Ändra beslutet med stöd av 113 kap. 3 § SFB, men skicka inte något nytt beslutsmeddelande till den enskilde.
Beslutet har tidigare prövats enligt 113 kap. 3 § SFB.	Du kan pröva om beslutet ska rättas eller ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB även om det redan gjorts tidigare. Det gäller oavsett om den tidigare prövningen resulterat i en ändring eller inte. Läs mer i avsnitt 1.3.2 <i>Metodstöd – ny ändring?</i>
Beslutet har omprövats.	Om grundbeslutet har ersatts av ett omprövningsbeslut, så har grundbeslutet upphört att gälla, se Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2023:5) <i>Omprövning enligt 113 kap. 7 § SFB</i>

Situation	Hantera så här
	– vad är prövningsramen och vad händer med grundbeslutet när omprövningsbeslutet är fattat?) Därför är det bara omprövningsbeslutet som kan rättas eller ändras. Det gäller även om oriktigheten fanns redan i grundbeslutet. Information om att ett beslut är omprövat finns i ÄHS under serviceåtgärder "Omprövning och överklagande". Vissa omprövningsärenden handläggs i FK Diariestöd. I de fallen finns informationen i diariestödet. Omprövningsbeslut som skapats före juni 2017 finns i Historiskt diarium.
Den enskilde begär omprövning innan ändringsbeslutet har meddelats, i ett ändringsärende som inletts efter en begäran om ändring av den enskilde eller på initiativ av Försäkringskassan.	Om beslutet kan ändras helt i enlighet med vad den enskilde begärt (yrkat) ska beslut om ändring fattas omgående (jämför JO:s beslut dnr 3491-2014). Beslutet och övriga dokument överlämnas sedan till omprövningsärendet. Om beslutet inte kan ändras helt enligt den enskildes begäran, ska ändringsärendet skrivas av och eventuella dokument lämnas till omprövningsärendet omgående (jämför Försäkringskassans vägledning 2001:7 <i>Omprövning och överklagande av beslut</i> , avsnitt 1.5). Du bör också meddela den enskilde att Försäkringskassan kommer att pröva beslutet på nytt i samband med att det omprövas.
Ett beslut om avvisning av en ansökan har blivit fel och ska ändras enligt 113 kap. 3 § SFB för att istället prövas i sak.	Avvisningsbeslutet bör normalt sett ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB på så sätt att ansökan inte avvisas. Handläggningen av ärendet kan därefter återupptas och en prövning i sak kan göras när utredningen i ärendet är tillräcklig.

Läs mer

Läs mer om vad som är ett beslut i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

1.3.2 Metodstöd – ny ändring?

Om det vid en prövning enligt 113 kap. 3 § SFB visar sig att ett beslut (som redan tidigare har ändrats) blivit oriktigt, ska en ny ändring göras.

Om oriktigheten finns...	så ska du besluta om ...
i ett grundbeslut som inte har omprövats och oriktigheten avser en del som har ändrats tidigare	ny ändring av ändringsbeslutet.
i ett omprövningsbeslut och avser en del som har ändrats tidigare	ny ändring av ändringsbeslutet.
i ett grundbeslut som inte har omprövats och oriktigheten avser en del som inte har ändrats tidigare	ändring av grundbeslutet.
i ett omprövningsbeslut och avser en del som inte har ändrats tidigare	ändring av omprövningsbeslutet.

1.3.3 Metodstöd – vilket ärende ska skapas?

Ett ärende om rättelse eller ändring ska handläggas i ett eget ärende.

I nedanstående tabell betyder begreppet "kontor" det kontor som har tagit emot impulsen om rättelse eller ändring.

Information om att den enskilde har begärt omprövning eller har överklagat ett visst beslut finns i ÄHS under serviceåtgärder "Omprövning och överklagan" eller i diariestödet.

Om ...	så ...
impulsen gäller ett grundbeslut	skapar kontoret ett ROD-ärende (eller motsvarande) för förmånen.
impulsen gäller ett grundbeslut, som den enskilde också begärt omprövning av	dokumenterar kontoret alltid impulsen i omprövningsärendet (OMP_BEG). Om impulsen är skriftlig, skriver kontoret i omprövningsjournalen även ärende-id för det ärende där impulsen finns. Omprövningsenheten flyttar över impulsen till omprövningsärendet.
impulsen gäller ett beslut, som har omprövats	lämnar kontoret över impulsen till omprövningsenhetens funktionsbrevlåda. Skriv i ämnesraden "Impuls om 113:3-prövning". Omprövningsenheten skapar ett OMP_ROD-ärende.
impulsen består av den enskildes överklagande	skapar omprövningsenheten ett OVK_FRN-ärende. Skulle ett överklagande hamna hos grundärendets kontor, hanteras detta enligt beskrivningen i Användarhandledningen <i>Omprövning och överklagande i ÄHS</i> av detta kontor.
impulsen gäller ett beslut som den enskilde har överklagat	dokumenterar kontoret impulsen i journal, om den är <i>muntlig</i>, och skickar information om impuls samt ärende-id per mail till ansvarig processjuridisk enhets funktionsbrevlåda vidaresänder kontoret dokumentet med impulsen, om den är <i>skriftlig</i>, per post till ansvarig processjuridisk enhet. Om dokumentet är inskannat i ett grundärende, skickas i stället information om impuls och ärende-id per mail till ansvarig processjuridisk enhets funktionsbrevlåda.
impulsen gäller ett beslut, som har prövats i domstol	skapas ett ROD-ärende (eller motsvarande) av kontoret eller av omprövningsenheten, beroende på vem som tagit emot impulsen.

1.4 Impulser till prövning

Om den enskilde eller någon annan behörig person (till exempel ett ombud eller en ställföreträdare) begär en rättelse eller ändring av beslutet ska Försäkringskassan pröva om beslutet ska ändras.

Även när en obehörig person (till exempel en helt utomstående person; en granne eller en förskola) lämnar impulsen ska Försäkringskassan ta ställning till om beslutet ska rättas eller ändras. En sådan rättelse eller ändring görs på Försäkringskassans eget initiativ. En impuls om rättelse eller ändring kan vara såväl skriftlig som muntlig.

Om den enskilde lämnar impulsen *muntligen* ska den enhet som tar emot impulsen upplysa den enskilde om möjligheten att begära omprövning. Detta ingår i serviceskyldigheten. Omprövning av ett tidigare beslut är till fördel för den enskilde, eftersom Försäkringskassan då gör en ny fullständig prövning av beslutet i hens ärende i stället för att bara rätta eller ändra den del av beslutet som blivit oriktig.

Om den enskilde meddelar att hen inte kommer att begära omprövning ska impulsen journalföras och handläggas som en begäran om ändring.

Om den enskilde lämnar in en skriftlig handling som kan uppfattas som en reaktion på ett grundbeslut, det vill säga en *skriftlig* impuls, så ska den enhet som tar emot impulsen utgå från att avsikten är att begära omprövning av beslutet, om det inte kommer fram något annat (se JO 2010/11 s. 493 och JO 2017/18 s. 317). Om den enskilde däremot efter ett grundbeslut endast lämnar in en handling som Försäkringskassan tidigare begärt in, så ska den mottagande enheten informera den enskilde om att hen måste

begära omprövning om hen vill att beslutet ska omprövas. Detta gäller oavsett om beslutet gäller ett avslag eller en avvisning.

JO har tagit ställning till hur Försäkringskassan ska agera när den försäkrade lämnat in en skriftlig handling som svar på ett kommuniceringsbrev, men handlingen av någon anledning inte beaktats inför det slutliga beslutet i ärendet. Försäkringskassan ska då ta ställning till om beslutet ska ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB (se JO:s beslut, dnr 4105-2021 och 10300-2021). Motsvarande gäller om den försäkrade har lämnat in en komplettering, men den av någon anledning inte har beaktats inför det slutliga beslutet i ärendet. Vi ska då ta ställning till om beslutet ska ändras (se mer i avsnitt 1.7.2 *Fel i beslutsunderlag*).

Försäkringskassan prövar också i andra situationer och på eget initiativ om ett tidigare fattat beslut ska rättas eller ändras. Om Försäkringskassan – vid sitt kontrollarbete eller på annat sätt – upptäcker att ett beslut innehåller en sådan oriktighet som innebär att det ska ändras, är Försäkringskassan skyldig att ändra beslutet. Detta gäller dock bara om oriktigheten inte kan anses som ringa.

Det är inte alltid som oriktigheten upptäcks av en handläggare som arbetar med den förmån som beslutet gäller. Även om handläggaren själv inte kan avgöra om beslutet innehåller en oriktighet eller om beslutet är oriktigt, ska en impuls om eventuellt prövning enligt 113 kap. 3 § SFB journalföras och lämnas vidare för handläggning.

1.5 Ändring vid begäran om omprövning och överklagande

Även om Försäkringskassan rättar eller ändrar beslutet, så har den enskilde fortfarande möjlighet att begära omprövning av eller i förekommande fall överklaga grundbeslutet inom tvåmånadersfristen. Omprövningen eller prövningen i domstolen kommer då att göras i den del av beslutet som inte ändrats med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Det beror på att ändringsbeslutet inte får omprövas enligt 113 kap. 7 § SFB. Ändringsbeslutet kan naturligtvis också överklagas på vanligt sätt.

Läs mer

I Försäkringskassans vägledning (2001:7) *Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut* finns information om hur man säkerställer om en skrivelse från den enskilde ska uppfattas som en begäran om omprövning.

I förarbetena till ändringsbestämmelsen i den tidigare lagen (1962:381) om allmän försäkring behandlas frågan om omprövning av ett grundbeslut som ändrats. Där framhålls att det är angeläget att man så långt som möjligt bevakar att den försäkrade inte går miste om något tillfälle att få en fullständig omprövning i sak när hen har begärt det enligt 113 kap. 7 § SFB. Som exempel nämns situationen att den försäkrade i rätt tid har begärt omprövning av ett ursprungsbeslut, trots att beslutet ändrats med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Försäkringskassan ska då ompröva ursprungsbeslutet i de delar som ändringsbeslutet inneburit att den försäkrades talan inte bifallits. Om det är oklart vilket beslut den försäkrade är missnöjd med, bör man kunna få klarhet i det genom att kontakta hen. (Prop. 1985/86:73 s. 46 f. om ökat förtroendemannainflytande i försäkringskassorna, m.m.)

Omprövningsenheten avgör om en begäran om omprövning kommit in i rätt tid eller för sent. Om utredningen visar att omprövning begärts för sent ska omprövningsenheten besluta om avvisning. Detta beslut ska också innehålla en prövning om ändring enligt 113 kap. 3 § SFB (FKAR 2010:7).

Även när den enskilde har överklagat ett beslut, oavsett om det är gjort i rätt tid eller för sent, prövar Försäkringskassan om det kan ändras enligt 113 kap. 3 § SFB. Om överklagandet gjorts i rätt tid ska det lämnas över till förvaltningsrätt. Om beslutet ändrats, helt eller delvis, ska ändringsbeslutet också bifogas när överklagandet och Försäkringskassans akt lämnas till förvaltningsrätt. Detta framgår av bestämmelsen i 46 § FL.

1.5.1 Metodstöd – hantering av ändringsbeslut i samband med begäran om omprövning eller överklagande

Om den enskilde begär omprövning av eller överklagar ett beslut som har ändrats enligt 113 kap. 3 § SFB ska du kontrollera om beslutet har ändrats i sin helhet eller endast i en viss del. Kontrollera också om beslutet har ändrats till fördel eller till nackdel för den enskilde.

Om ...	så ska...
den enskilde begär omprövning och grundbeslutet har ersatts i sin helhet av ett ändringsbeslut	begäran om omprövning ses som ett överklagande av ändringsbeslutet och du ska hantera ärendet som ett sådant.
den enskilde begär omprövning av ett grundbeslut som har ändrats delvis och ändringen är till fördel för den enskilde	du ompröva den del av beslutet som inte omfattas av ändringen.
den enskilde begär omprövning av ett grundbeslut som har ändrats delvis och ändringen är till nackdel för den enskilde	du ompröva den del av beslutet som inte ändrats med stöd av 113 kap. 3 § SFB.
den enskilde överklagar ett grundbeslut som delvis har ändrats till nackdel för den enskilde	du kontrollera vad den enskilde har uttryckt sitt missnöje över. Om den enskilde endast har klagat på ändringen ska ärendet hanteras som ett överklagande. Om den enskilde uttrycker sitt missnöje över de delar av beslutet som inte har ändrats ska du ompröva beslutet med hänsyn tagen till ändringen. Om det inte framgår av missnöjesyttringen vad den enskilde är missnöjd med måste du kontakta hen för att utreda det.
du i samband med omprövning gör en ändring med stöd av 113 kap. 3 § SFB	du skriva besluten i samma beslutsmeddelande. Det ska tydligt framgå vad som är ändringen och vad som är beslutet efter omprövning (JO:s beslut, dnr 2606-2016). Om ändringen innebär att det inte finns något kvar att pröva vid omprövning ska omprövningsärendet skrivas av. Det är möjligt att i samband med omprövningen, under vissa förutsättningar, också meddela ett beslut om ändring till den enskildes nackdel enligt 113 kap. 3 § SFB.
du i samband med överklagan av ett omprövningsbeslut kommer fram till att beslutet ska ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB	du besluta om ändringen och sedan överlämna både omprövningsbeslutet och ändringsbeslutet till förvaltningsrätten.

1.6 Allmänna ombudet för socialförsäkringen

113 kap. 4 § SFB

Det allmänna ombudet får begära ändring enligt 3 §. Sådan begäran får det allmänna ombudet framställa även till förmån för enskild part.

AO kan begära rättelse eller ändring, både av beslut som är till fördel och till nackdel för den enskilde.

Läs mer

När AO har överklagat ett beslut och detta beslut är oriktigt så att det skulle kunna ändras enligt 113 kap. 3 § SFB, ska kontakt tas med AO som avgör hur man går vidare i ärendet (se mer i Försäkringskassans vägledning (2001:7) *Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut*).

1.7 Förutsättningar för rättelse eller ändring

När vi prövar om ett beslut ska rättas eller ändras, måste vi först avgöra om beslutet innehåller en oriktighet. Oriktigheten kan finnas i journalanteckningen som dokumenterar beslutet eller i beslutsbrevet.

För att beslutet ska kunna *rättas* med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 1 SFB krävs att oriktigheten är ett skrivfel, räknefel eller något annat sådant förbiseende (se nedan avsnitt 1.7.1 *Förbiseendefel*).

För att beslutet ska kunna *ändras* med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 2 SFB krävs att beslutet blivit oriktigt för att det fattats på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag (se nedan avsnitt 1.7.2 *Fel i beslutsunderlag*).

För att beslutet ska kunna *ändras* med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 3 SFB krävs att beslutet blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak (se nedan avsnitt 1.7.3 *Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak*).

Skillnaden mellan 113 kap. 3 § första stycket 2 och 3 SFB är kortfattat denna:

- **Punkt 2** används som stöd för en ändring då beslutet blivit oriktigt på grund av att underlaget inte varit komplett eller korrekt, det kan till exempel bero på att handläggaren inte inhämtat och tillfört ärendet alla uppgifter som behövs för att beslutet ska kunna fattas.
- **Punkt 3** används som stöd för en ändring när handläggaren haft ett korrekt och komplett underlag, men ändå meddelat ett oriktigt beslut som strider mot lag eller annan författning. Punkten används också som stöd för en ändring när handläggaren misstagit sig om en faktisk omständighet som ingått i beslutsunderlaget.

Försäkringskassan ska rätta eller ändra ett beslut, även om den enskilde inte har överklagat beslutet. Samma beslut kan rättas eller ändras flera gånger.

Vad betyder oriktigt?

I punkt 1 definieras en oriktighet som ett skrivfel, räknefel eller något annat sådant förbiseende.

När det gäller punkt 2 och 3 krävs det däremot att själva beslutet har blivit oriktigt. Begreppet oriktigt gäller beslutet i sak, det vill säga utgången i ärendet. Ett villkor för att ett beslut ska kunna ändras med stöd av punkt 2 eller 3 är alltså att utgången i ärendet är oriktig.

Oriktighet av ringa betydelse

Om Försäkringskassan själv upptäcker en oriktighet som är av ringa betydelse, så kan vi låta bli att ändra beslutet. Det kan till exempel vara fråga om en oriktighet som visserligen är uppenbar, men gäller ett obetydligt belopp. Det kan också vara fråga om en uppenbar felskrivning som saknar betydelse för den som beslutet gäller.

Av förarbetena framgår att om den försäkrade påpekar felaktigheten och vill att beslutet ändras, så bör en ändring göras, om det kan anses vara av betydelse för hen. Det

betyder att en ändring i allmänhet bör göras när den försäkrade påpekar felaktigheten och villkoren för ändring är uppfyllda. (Prop. 1977/78:20 s. 96 och SOU 1976:53 s. 178 Försäkringsrätt och försäkringsöverdomstol).

1.7.1 Förbiseendefel

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ska ändra ett beslut som har fattats av respektive myndighet och som inte har prövats av domstol, om beslutet

1. på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet

[...]

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

”Ska ändra” innebär att myndigheten är skyldig att ändra beslutet om villkoren är uppfyllda. Bestämmelsen är alltså tvingande, med undantag för oriktigheter av ringa betydelse.

Förbiseendefel är fel av enkel och mycket uppenbar karaktär i beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet. Det är sällsynt att förbiseendefel finns i beslutsmeningen i journalen men det kan förekomma. Exempel på förbiseendefel är fel beträffande namn, årtal eller belopp. Det kan även vara när en del av texten i beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet har fallit bort på grund av något tekniskt missöde.

1.7.2 Fel i beslutsunderlag

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan ska ändra ett beslut som har fattats av myndigheten och som inte har prövats av domstol, om beslutet

[...]

2. har blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag,

[...]

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

”Ska ändra” innebär att Försäkringskassan är skyldig att ändra beslutet om villkoren är uppfyllda. Bestämmelsen är alltså tvingande, med undantag för oriktigheter av ringa betydelse. Beslutet kan ändras helt eller delvis.

Vad betyder uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag?

Ett beslutsunderlag som är felaktigt innehåller uppgifter som inte är korrekta, medan ett beslutsunderlag som är ofullständigt saknar relevanta uppgifter. Att uppgifterna ska vara relevanta betyder att de ska vara av betydelse för bedömningen av sakfrågan i ärendet. Om det kommer in nya uppgifter som inte är relevanta för bedömningen av sakfrågan, ska beslutet inte ändras.

En ändring på grund av att det tidigare beslutsunderlaget varit felaktigt eller ofullständigt förutsätter att bristen i underlaget – mot bakgrund av vad som senare kommit fram – är

uppenbar. Felet ska alltså vara uppenbart. Det räcker inte att Försäkringskassan numera gör en annan bedömning av beslutsunderlaget.

Kravet på att felet ska vara uppenbart innebär enligt förarbetena att det endast är kvalificerade felaktigheter som leder till att oriktiga beslut ska ändras (prop. 1977/78:20 s. 85). Ett sådant fel ska i regel vara lätt att konstatera (prop. 1985/86:73 s. 32 och 47). Det ska med andra ord vara fråga om en klar felaktighet (SOU 1976:53 s. 142). Ett exempel är om den enskilde har lämnat helt oriktiga uppgifter om sin sysselsättning och har sagt att hen inte har arbetat fast hen har gjort det.

I förarbetena ges vissa exempel på vad som är uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag.

Förarbeten

I propositionen anges att det i ett ärende om förtidspension (sjukersättning) till exempel kan komma fram ett nytt läkarintyg som ger en annan bild av den försäkrades hälsotillstånd vid tiden för det ursprungliga beslutet. Andra exempel är att det påvisas en ny omständighet som påverkar bedömningen av rätt till sjukpenning för tid före sjukanmälan eller en ny beräkning av pensionsgrundande inkomst i ett pensionsärende (prop. 1977/78:20 s. 94).

Exemplet med ett nytt läkarintyg utvecklas i betänkandet, det vill säga den statliga utredning som föregick propositionen. Det kan vara fråga om att det i samband med en ny ansökan upptäcks att den försäkrade borde ha fått förtidspension sedan lång tid tillbaka. Av det nya läkarintyg som åberopas framgår till exempel att den försäkrades arbetsförmåga redan vid tiden för ett tidigare avslagsbeslut eller åtminstone under ett antal månader före den nya prövningen varit nedsatt med minst hälften. Det kan bero på att Försäkringskassan i samband med den tidigare prövningen nöjt sig med en bristfällig utredning. I detta fall är det alltså fråga om att en förmån felaktigt nekats (SOU 1976:53 s. 214).

Det sistnämnda exemplet, som kommer från dåvarande praxis, får anses vara relevant eftersom förslaget godtogs i den efterföljande propositionen, och det här förslaget bland annat var inriktat på att lagfästa och förenhetliga den praxis som redan fanns gällande omprövning (se prop. 1977/78:20 s. 83–84 och SOU 1976:53 s. 137 och 140).

HFD har även kommit med ett avgörande som handlar om vad som kan vara uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag.

Rättsfall

HFD har i rättsfallet HFD 2017 not. 28 tagit ställning till om beslut om livränta blivit oriktiga på grund av att de har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag. I fallet hade ersättning för övertidsarbete inte ingått i livränteunderlagen. Inför så gott som samtliga beslut hade Försäkringskassan fått information från arbetsgivaren om att den försäkrade arbetat övertid före skadetillfället och att den person som ersatt den försäkrade också arbetade övertid. Information hade även lämnats om storleken på övertidsersättningen. Vid beräkningen av livränteunderlaget beaktades dock inte den här informationen. Inför samtliga beslut kommunicerades livränteunderlaget med den försäkrade, som inte hade några synpunkter. HFD bedömde att livräntebesluten visserligen blivit oriktiga, men ansåg inte att oriktigheten kunde anses bero på att besluten fattats på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag.

Avgörandet HFD 2017 not. 28 innebär att underlaget inte kan anses vara uppenbart felaktigt eller ofullständigt när det är fråga om en uppgift som är känd av alla parter sedan tidigare, men som inte beaktats vid bedömningen.

Felet måste vara ursprungligt

Ett ytterligare villkor för att det ska vara fråga om en sådan felaktighet som avses i punkt 2 är att felaktigheten fanns redan när ursprungsbeslutet fattades. Det betyder att ett beslut inte ska ändras på grund av faktiska förhållanden som inträffar efter tidpunkten när ursprungsbeslutet fattades (jämför SOU 1976:53 s. 138). I förarbetena uttrycks det så att ändringsregeln avser beslut som var felaktiga redan när de fattades (prop. 1977/78:20 s. 83). Med faktiska förhållanden menas hur något är i verkligheten.

För att kunna ändra ett beslut med stöd av punkt 2 krävs alltså att de nya uppgifterna avser förhållanden som fanns vid tiden för beslutet, men blev kända för Försäkringskassan först efter att beslutet fattades. Om vi hade kunnat ta hänsyn till de här faktiska förhållandena när vi fattade beslutet skulle det ha blivit ett annat.

Om de faktiska förhållandena har förändrats

Ett faktiskt förhållande har inträffat när förändringen skedde "i verkligheten", inte när förhållandet registrerades. Vissa beslut eller åtgärder kan i efterhand förändra de faktiska förhållandena som Försäkringskassan utgick från i sitt beslut. I en sådan situation är det fråga om någonting nytt som avser förhållandena vid tiden för beslutet. Exempelvis kan en registrering som görs i efterhand innebära en förändring av förhållandena som gällde vid tiden för Försäkringskassans beslut. Det finns inte något hinder mot att beakta sådana förändringar av de ursprungliga förhållandena.

Exempel

Jasmine har beviljats ett arbetsmarknadspolitiskt program för perioden den 1 maj–1 december. Utbetalningen av aktivitetsstöd görs utifrån att hon inte är medlem i någon a-kassa. Den 14 september meddelar a-kassan att Jasmine har beviljats ett retroaktivt inträde som medlem från och med den 1 juli. Försäkringskassan ändrar sina beslut om utbetalning (som tidigare meddelats för juli och augusti) med nytt belopp från och med den 1 juli.

Om det nya faktiska förhållandet har inträffat i verkligheten vid en tidpunkt som ligger efter den då beslutet meddelades, var inte beslutsunderlaget uppenbart felaktigt eller ofullständigt när beslutet fattades. Beslutet kan i detta fall bara ändras med stöd av andra regler, till exempel reglerna om indragning och nedsättning i 110 kap SFB. Beslutet om indragning eller nedsättning meddelas i så fall i form av ett grundbeslut med omprövningshänvisning, och inte som ett ändringsbeslut enligt 113 kap. 3 § SFB.

Uppgifterna ska inte ha funnits dokumenterade sedan tidigare

De nya uppgifterna som nu kommit fram ska inte ha funnits dokumenterade sedan tidigare hos Försäkringskassan. De ska alltså ha blivit kända för Försäkringskassan eller den enskilde först efter att beslutet fattats. Om uppgifterna finns dokumenterade i något annat ärende hos Försäkringskassan, kan beslutet inte ändras på grund av att underlaget varit uppenbart ofullständigt (jämför HFD 2017 ref. 65 och RÅ 2010 not. 122, som berör frågan om när en uppgift kan anses vara känd av Försäkringskassan). I den situationen får vi i stället pröva om beslutet blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning, när vi tar hänsyn till hela det relevanta beslutsunderlaget. Vad som är uppenbart felaktig rättstillämpning behandlas i avsnitt 1.7.3 (*Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak*).

Vid beslut som skapas omedelbart när handläggaren avslutat sin registrering av beslutet i Försäkringskassans it-system, får vi utgå från klockslaget för denna registrering när vi avgör om ett underlag funnits hos Försäkringskassan vid beslutet.

Betydelsen av Försäkringskassans utredningsansvar och den enskildes uppgiftsskyldighet

Den enskilde är skyldig, enligt SFB, att lämna alla uppgifter som är av betydelse för att Försäkringskassan ska kunna bedöma en fråga om ersättning eller fatta andra beslut enligt reglerna i SFB. Uppgifter om faktiska förhållanden ska som huvudregel lämnas skriftligen på heder och samvete (110 kap. 13 § SFB).

Försäkringskassan ansvarar för att se till att ett ärende blir utrett så som dess beskaffenhet kräver (110 kap. 13 § SFB). Ansvaret innebär bland annat att vi måste ställa frågor och informera om uppgifter saknas eller vidta andra åtgärder för att få ett tillräckligt beslutsunderlag. Vad som ingår i utredningsansvaret beskrivs i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Vårt utredningsansvar och den enskildes uppgiftsskyldighet är faktorer som påverkar hur beslut kan ändras enligt 113 kap. 3 § SFB. Om det efter att ett beslut har meddelats kommer fram nya uppgifter som visar att det tidigare beslutsunderlaget varit uppenbart felaktigt eller ofullständigt, måste vi bedöma om vi har fullgjort vårt utredningsansvar vid handläggningen av ärendet.

Om vi inte har fullgjort vårt utredningsansvar kan vi ha bidragit till att beslutet har blivit oriktigt. Vi ska då inte ändra beslutet till den enskildes nackdel. Däremot ska vi ändra ett beslut till den enskildes fördel, förutsatt att ändringen inte strider mot 113 kap. 6 § SFB.

Även om vi har fullgjort vårt utredningsansvar kan ett beslut ha blivit oriktigt på grund av att den enskilde inte har fullgjort sin uppgiftsskyldighet. Vi ska då som regel inte ändra beslutet till hans fördel. Det kan vi däremot göra om den enskilde har en godtagbar förklaring till att de nya uppgifterna inte har lämnats tidigare, eller att korrekta uppgifter inte lämnats tidigare. En godtagbar förklaring kan vara att hen på något sätt varit förhindrad att lämna in uppgifterna tidigare. Det krävs också att ändringen inte strider mot 113 kap. 6 § SFB.

När vi bedömer om det är ett uppenbart fel ska vi alltid beakta om det är fråga om en klar felaktighet, på det sätt som beskrivs under rubriken *Vad betyder uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag?* Om det finns ett fel i underlaget som beror på någonting annat än bristande utredningsansvar respektive uppgiftsskyldighet, ska beslutet ändras om det blivit oriktigt på grund av att underlaget är uppenbart felaktigt eller ofullständigt.

En skriftlig komplettering som inte leder till någon ändring kan vara en begäran om omprövning. Vad som är en begäran om omprövning beskrivs i Försäkringskassans vägledning (2001:7) *Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut*. Den enskilde har också möjlighet att begära omprövning av beslutet med stöd av 113 kap. 7 § SFB.

När en domstol gör en annan bedömning av de faktiska förhållandena

En domstol kan i efterhand göra en annan bedömning av de faktiska förhållandena som legat till grund för ursprungsbeslutet. I de här fallen kan Försäkringskassans beslut ha blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktigt underlag.

Exempel

Försäkringskassan har avslagit Michaels ansökan om sjukpenning för 1 februari–23 mars eftersom hans arbetsförmåga inte bedömts vara nedsatt. Michael har överklagat beslutet.

Försäkringskassan har därefter avslagit Michaels ansökan om sjukpenning för perioden 24 mars–28 april, för att hans SGI är 0 kronor från och med den 24 mars. Skälet för detta beslut är att han inte skyddat sin SGI efter att han fått ett beslut om avslag.

Förvaltningsrätten ändrar i sin dom Försäkringskassans beslut, bedömer att arbetsförmågan har varit nedsatt och beviljar Michael sjukpenning.

Domen innebär att Försäkringskassan på eget initiativ prövar om beslutet om avslag för 24 mars–28 april är oriktigt, eftersom skälet till att SGI:n sänktes till 0 kronor inte längre gäller.

Misstag från den enskilde

Om den enskilde av misstag har ansökt om fel ersättning, exempelvis för fel dag eller fel ersättningsnivå, så kan beslutsunderlaget ha varit uppenbart felaktigt. Det förutsätter dock att det framgår klart av underlaget att det är fråga om ett misstag. Ett tidigare beslut om att bevilja en förmån för en viss dag eller ersättningsnivå får då ändras till att avse en annan dag eller ersättningsnivå.

Möjligheten att fatta vissa andra beslut påverkas inte

Reglerna om ändring påverkar inte de möjligheter som finns att i ett separat beslut dra in, sätta ned eller återkräva ersättning. Har den enskilde lämnat oriktiga uppgifter kan till exempel ett beslut om återkrav meddelas oavsett om det tidigare beslut har ändrats eller inte (prop. 1977/78:20 s. 94–96 och RÅ 2009 ref. 2).

1.7.3 Felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak

113 kap. 3 § SFB

Försäkringskassan ska ändra ett beslut som har fattats av myndigheten och som inte har prövats av domstol, om beslutet
[...]

3. har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak.
[...]

Beslutet ska ändras även om omprövning inte har begärts. Ändring behöver dock inte göras om oriktigheten är av ringa betydelse.

”Ska ändra” innebär att Försäkringskassan är skyldig att ändra beslutet om villkoren är uppfyllda. Bestämmelsen är alltså tvingande, med undantag för oriktigheter av ringa betydelse.

Beslutet kan ändras helt eller delvis.

Uppenbart felaktig rättstillämpning

Att ett beslut blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning innebär att beslutet klart avviker från gällande rätt eller rättspraxis. Med gällande rätt menar man de lagar och förordningar som gäller vid beslutstillfället. Rättspraxis betyder refererade

domar från Försäkringsöverdomstolen, Regeringsrätten och Högsta förvaltningsdomstolen (HFD).

När Försäkringskassan prövar om ett beslut klart avviker från gällande rätt utgår man från de bestämmelser som gällde när beslutet fattades. Att HFD numera har avgjort en fråga på ett annat sätt än tidigare, innebär inte att Försäkringskassan ska ändra sina redan meddelade beslut med stöd av 113 kap. 3 § SFB.

Ny lagstiftning eller ny praxis är alltså inte någon grund för ändring enligt 113 kap. 3 § SFB. Försäkringskassan eftersöker därför inte sådana beslut som avgjorts tidigare, eftersom dessa ändå inte kan ändras. Skulle någon enskild begära att ett tidigare beslut ska ändras i denna situation, ska Försäkringskassan meddela beslut om att inte ändra det enligt 113 kap. 3 § SFB.

Vid bedömningen av om det är uppenbart felaktig rättstillämpning ska ledning hämtas från resningsgrunden avseende uppenbart lagstridig rättstillämpning i rättegångsbalken (se HFD 2017 ref. 59). Uppenbart felaktig rättstillämpning kan enligt förarbetena till exempel vara att beslutsfattaren inte känt till eller missuppfattat en författningsbestämmelse eller felbedömt beslutsunderlaget. Även ett misstag i fråga om stadgad praxis kan omfattas av bestämmelsen om självrättelse (jämför prop. 1977/78:20 s. 95).

Rättsfall

HFD har i rättsfallet HFD 2017 ref. 59 uttalat att vid bedömningen av vad som krävs för att det ska anses vara fråga om uppenbart felaktig rättstillämpning bör ledning hämtas från hur den resningsgrund i rättegångsbalken som avser uppenbart lagstridig rättstillämpning har tolkats (jämför RÅ 2010 ref. 61 och där anmärkt praxis och litteratur). Att lagstridigheten ska vara uppenbar anses innebära att rättstillämpningen klart och oemotsägligt ska framstå som oriktig. Huvudregeln är att bedömningen ska göras utifrån förhållandena när avgörandet meddelades. Ny eller ändrad praxis anses inte utgöra skäl för resning. Avgöranden där resning beviljats på grund av uppenbart lagstridig rättstillämpning handlar ofta om att en viss bestämmelse förbisetts eller att dess innebörd misstolkats. HFD har i målet också konstaterat att den felaktiga tillämpningen inte kunnat utläsas *direkt* av reglerna.

Annan liknande orsak

Ett beslut kan också ändras om det blivit oriktigt av någon annan liknande orsak. I förarbetena anges som exempel att det ibland kan vara svårt att avgöra om beslutsfattaren har förbisett eller missförstått en bestämmelse eller om hen har misstagit sig om en faktisk omständighet som ingår i beslutsunderlaget. För att tolkningsproblem av det här slaget inte ska uppstå, finns regeln om att ändring ska göras även vid annan liknande orsak. Det ska dock vara fråga om en uppenbar felaktighet (prop. 1977/78:20 s. 95). Ett exempel på annan liknande orsak kan vara att beslutsfattaren misstagit sig i fråga om innebörden av domstolsavgöranden som ingått i beslutsunderlaget.

1.8 Handläggning, prövning och utredning

Den enskilde ska inte behöva vänta på att Försäkringskassan ändrar ett oriktigt beslut. Därför bör det göras så skyndsamt som möjligt. Ibland kan beslutet dock fördröjas för att underlaget behöver kompletteras.

1.8.1 Hur prövningen enligt punkterna 2 och 3 ska göras

När en impuls om att ändra ett beslut kommer in ska Försäkringskassan i ett första skede ta ställning till om beslutet är oriktigt och om det i så fall beror på ett kvalificerat fel. I det här skedet ska Försäkringskassan inte göra någon ytterligare utredning, utan

utgå från de nya uppgifterna. Om vi vid den här inledande prövningen utifrån de nya uppgifterna bedömer

- att beslutet inte är oriktigt, eller att det inte finns något kvalificerat fel, så ska beslutet inte ändras.
- att beslutet är oriktigt och att det beror på ett kvalificerat fel, ska vi utreda ärendet vidare för att få fram ett tillräckligt underlag så att vi kan avgöra om de nya uppgifterna är riktiga, och beslutet därför är oriktigt, samt *hur* beslutet ska ändras. Vi kan också begära in kompletterande information, till exempel ett yttrande från en försäkringsmedicinsk rådgivare. Om det finns ett tillräckligt underlag för att avgöra om beslutet är oriktigt och hur beslutet ska ändras behövs ingen ytterligare utredning.

1.8.2 När det finns flera villkor som inte har prövats i ursprungsbeslutet

Det finns ärenden där det krävs att flera villkor (rättsliga förutsättningar) ska vara uppfyllda för att Försäkringskassan ska kunna fatta ett visst beslut, exempelvis för att bevilja en förmån. När vi har fattat ett avslagsbeslut för att ett av villkoren inte är uppfyllt, eller ett gynnande beslut baserat på att ett visst villkor är uppfyllt, kan det ha saknats anledning att pröva om övriga villkor är uppfyllda. När det finns flera villkor som på det här sättet inte prövats i ursprungsbeslutet, kan det i vissa fall vara nödvändigt att pröva och utreda villkoren för att avgöra om utgången har blivit oriktig.

Prövningen enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 och 3 SFB ska alltid göras på det sätt som har beskrivits i avsnitt 1.8.1. Vi ska alltså inte göra någon ytterligare utredning inför den inledande bedömningen av om beslutet är oriktigt, utan utgå från att de nya uppgifterna är riktiga. Vi ska också ta ställning till om oriktigheten beror på ett kvalificerat fel.

Om det vid den inledande prövningen visar sig att utgången i ärendet inte är oriktig, ska beslutet inte ändras. Beslutet ska inte heller ändras om det vid den inledande prövningen kan konstateras att det inte finns något kvalificerat fel.

Vid den inledande prövningen kan det dock visa sig att det inte går att stå fast vid det tidigare beslutet på den grund som det fattades på och att det beror på ett kvalificerat fel. Om det då inte är möjligt att avgöra om utgången har blivit oriktig – utan att pröva ytterligare villkor som inte prövats i det ursprungliga beslutet – ska Försäkringskassan pröva dessa villkor. Det kan då bli nödvändigt med ytterligare utredning. Frågan om det är nödvändigt med ytterligare utredning får avgöras i varje enskilt fall med utgångspunkt i utredningsansvaret. Ärendet ska bli utrett så som dess beskaffenhet kräver.

Sammanfattningsvis måste Försäkringskassan i vissa fall pröva ytterligare villkor och utreda vidare för att avgöra om beslutet har blivit oriktigt. Ett sådant behov av ytterligare prövning och utredning finns *bara* när det

- inte går att stå fast vid den grund som beslutet fattades på,
- det beror på ett kvalificerat fel och
- det inte går att avgöra om utgången i ärendet är oriktig utan att pröva fler villkor.

Detta följer av Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2022:04) *Prövningen av om ett beslut är oriktigt enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 och 3 socialförsäkringsbalken*.

Exempel 1

Försäkringskassan har avslagit en ansökan om en förmån för att ett visst villkor inte är uppfyllt. Det finns ytterligare villkor som måste vara uppfyllda för att

förmånen ska beviljas, men eftersom det första villkoret inte bedömdes vara uppfyllt har de andra villkoren inte prövats i det ursprungliga ärendet. Det visar sig sedan att underlaget för beslutet varit uppenbart felaktigt. Det kvalificerade felet gör att det inte går att stå fast vid den rättsliga grund som angetts i beslutet. För att avgöra om utgången i ärendet är oriktig behöver vi utreda och pröva övriga villkor för att bevilja förmånen. Om det då visar sig att något av de övriga villkoren inte är uppfyllt, så är utgången i ärendet inte oriktig och beslutet ska därför inte ändras. Om det däremot visar sig att samtliga villkor för att bevilja förmånen är uppfyllda, så är den tidigare utgången i ärendet oriktig och beslutet ska ändras, helt eller delvis.

Exempel 2

Försäkringskassan har fattat ett gynnande beslut och överväger nu att ändra beslutet till nackdel för den försäkrade på grund av ett kvalificerat fel. Det finns dock alternativa rättsliga grunder som kan leda till en viss utgång, ett visst beslut, och de har inte prövats i det ursprungliga ärendet. För att kunna avgöra om utgången i ärendet är oriktig, behöver vi därför utreda de alternativa grunderna.

Om det då visar sig att en alternativ grund är uppfylld, och den innebär att utgången i ärendet blir densamma som tidigare, ska beslutet inte ändras eftersom det inte är oriktigt.

Prövningen i samband med ett överklagande

När det gäller prövningen enligt 113 kap. 3 § SFB vid ett överklagande bör överlämnandet till domstol som regel inte dröja mer än en vecka (se JO 2007/08 s. 399 och FKAR 2010:7).

Försäkringskassan har alltså begränsad tid att göra prövningen vid ett överklagande. Vi kan behöva utreda vidare för att pröva fler villkor innan vi kan avgöra om beslutet ska ändras. Det kan också uppstå situationer där vi ser att beslutet är fel, men vi behöver utreda mer för att veta vad som är rätt beslut (till exempel vilken nivå eller summa som är rätt). Om det inte finns tid att göra det inom en vecka så får vi göra prövningen utifrån det underlag som finns tillgängligt, utan ytterligare utredning. Det innebär att vi får bedöma om villkoren för ändring är uppfyllda utifrån tillgängligt underlag. Om villkoren inte är uppfyllda beslutar vi att inte ändra enligt 113 kap. 3 § SFB. I förekommande fall får ärendet kompletteras med ytterligare underlag under handläggningen i domstol. Överlämningen får inte försenas (jämför JO 2007/08 s. 399).

1.8.3 Kommunikering

I ärenden om rättelse eller ändring av beslut gäller reglerna om skyldighet att kommunicera beslutsunderlaget enligt 25 § FL. I vissa fall går det att avstå från kommunikering. Detta beskrivs närmare i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

1.8.4 Om den enskilde begär något annat

Om det finns skäl att anta att en begäran om rättelse eller ändring innebär att den enskilde vill göra en ny ansökan, eller att den enskilde tror att hen genom sin begäran gjort en ny ansökan, ligger det i Försäkringskassans serviceskyldighet att upplysa hen om vilka formkrav som gäller för ansökan (6 § FL).

1.8.5 Om den enskilde återkallar sin begäran

Om den enskilde återkallar sin begäran om ändring ska Försäkringskassan besluta att avskryva ärendet från vidare handläggning. Försäkringskassan har dock alltid möjlighet att på eget initiativ besluta om ändring enligt 113 kap. 3 § SFB.

1.8.6 Interimistiskt beslut i avvaktan på beslut om ändring

Om Försäkringskassan överväger att ändra ett beslut om beviljad ersättning med stöd av 113 kap. 3 § SFB, så kan vi fatta ett interimistiskt (tillfälligt) beslut om att stoppa utbetalningen eller betala ut ett lägre belopp med stöd av 112 kap. 3 § SFB. Det förutsätter dock att 112 kap. 3 § SFB är tillämplig i ärendet, vilket den är om

- ersättningen är beslutad och
- det finns sannolika skäl att dra in eller minska ersättningen.

Läs mer

I Försäkringskassans vägledning (2004:07) *Förvaltningsrätt i praktiken* beskrivs mer om interimistiska beslut.

1.8.7 Metodstöd – så här gör du prövningen enligt punkt 2 och 3

Börja med att ta ställning till om beslutet är oriktigt och om det finns ett kvalificerat fel. Inför den bedömningen ska du inte göra någon ytterligare utredning, utan utgå från de nya uppgifterna. I vissa fall kan det dock i ett senare skede behövas ytterligare utredning. För att avgöra hur du ska göra, kan du ta hjälp av följande tabeller.

Bedömer du att ...	så ...
beslutet inte är oriktigt	beslutar du att inte ändra beslutet. Gör inte någon ytterligare utredning.
beslutet har blivit oriktigt, men det inte beror på ett kvalificerat fel	beslutar du att inte ändra beslutet. Gör inte någon ytterligare utredning.
beslutet har blivit oriktigt och det beror på ett kvalificerat fel	kan du behöva utreda ärendet vidare för att få fram ett tillräckligt underlag så att du kan avgöra om de nya uppgifterna är riktiga, och beslutet därför är oriktigt, samt hur beslutet ska ändras. Om underlaget däremot redan är tillräckligt behövs ingen ytterligare utredning utan du kan ändra beslutet direkt.

I vissa situationer är det inte möjligt att avgöra om beslutet har blivit oriktigt utan att pröva ytterligare villkor som inte prövats tidigare. Det gäller situationer när det finns flera villkor för att fatta ett visst beslut, men samtliga villkor inte prövats i ursprungsbeslutet, eftersom det saknats anledning att pröva dem. Ett exempel på en sådan situation är när en ansökan avslagits för att ett av flera villkor inte varit uppfyllt. Följande tabell visar hur du ska tänka i en sådan situation.

Bedömer du att ursprungsbeslutet inte kan stå fast på den grund som det fattades på ...	så ...
men att det <i>inte</i> finns något kvalificerat fel	beslutar du att inte ändra beslutet. Det finns ingen anledning att göra ytterligare prövning av om beslutet är oriktigt. Du gör därför inte någon ytterligare utredning.

Bedömer du att ursprungsbeslutet inte kan stå fast på den grund som det fattades på ... så ...

men att beslutet kan stå fast på en annan grund (än den som låg till grund för beslutet)

beslutar du att inte ändra beslutet. Ursprungsbeslutet är då inte oriktigt. Gör inte någon ytterligare utredning.

och det

- beror på ett kvalificerat fel samt
- inte går att avgöra om beslutet är oriktigt utan ytterligare prövning och utredning

gör du den ytterligare prövning och utredning som krävs för att avgöra om utgången har blivit oriktig.

Om det då visar sig att beslutet

- *inte* är oriktigt, beslutar du att inte ändra beslutet.
 - *är* oriktigt, beslutar du att ändra beslutet.
-

1.9 Ändring till nackdel för den enskilde

113 kap. 5 § SFB

Ett beslut får inte ändras till den försäkrades nackdel med stöd av 3 § när det gäller en förmån som har förfallit till betalning, och inte heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det.

Bestämmelsens formulering gäller för samtliga tre punkter i 113 kap. 3 § första stycket SFB. Det finns dock i praktiken ingen situation där det är aktuellt att tillämpa denna regel för prövningen enligt punkt 1 (förbiseendefel).

Redan grundbeslutet kan vara till nackdel för den enskilde, till exempel att en förmån minskar eller upphör. Även ett sådant beslut ska ändras om det är oriktigt, men resultatet får inte innebära en större nackdel för den enskilde. Vad som är till nackdel bedöms som huvudregel på ett objektiva sätt: "kommer ändringen att innebära att den enskilde får en lägre ersättning?". Den enskilde kan dock själv uttrycka sin vilja att beslutet ändå ska ändras. Bedömningen görs i ett sådant fall subjektivt och då hindrar huvudregeln inte att Försäkringskassan ändrar beslutet till den enskildes nackdel. Den bedömning som görs om "nackdel" ska antecknas i ärendets journal. Försäkringskassan kan ändra beslutet till nackdel även om det är den enskilde själv som uppger att hen har lämnat felaktiga eller ofullständiga uppgifter. Samma sak gäller om hen tidigare har undanhållit vissa uppgifter.

Det finns ärenden som involverar flera parter samtidigt, flerpartsärenden. De kännetecknas av att beslutet i ärendet på samma gång kan vara positivt för en part och negativt för en annan part, till exempel föräldrarna vid ett beslut om rätten till underhållsstöd. I sådana situationer är det viktigt att man vid nackdelsbedömningen tar hänsyn till konsekvenserna för alla inblandade parter. Därför finns det begränsat utrymme att ändra beslut om förmåner som förfallit till betalning i flerpartsärenden (jämför RÅ 2002 ref. 61 och prop. 1985/86:80 s. 76). Om det däremot är fråga om en förmån som inte förfallit till betalning ännu, är ändringsutrymmet inte begränsat på samma sätt, såvida det inte finns synnerliga skäl som talar emot en ändring.

Att beslutet som ändrats till nackdel för den enskilde har använts som grund för senare beslut, påverkar inte möjligheten att ändra det. Beträffande de senare beslutet får en ny prövning om ändring göras.

Exempel

Theodors beslut om SGI blev oriktigt på grund av en uppenbart felaktig rättstillämpning. Försäkringskassan ändrar därför SGI-beslutet till nackdel för honom.

Den oriktiga SGI:n har använts för att bevilja Theodor föräldrapenning. Beslutet om föräldrapenning kan inte ändras till hans nackdel eftersom detta beslut gäller en förmån som har förfallit till betalning. Om en för hög ersättning har betalats ut, får man i stället lämna en impuls om återkrav.

1.9.1 Förfallit till betalning

När en förmån har förfallit till betalning får ett beslut inte ändras till den försäkrades nackdel.

Förmåner som beviljas för framtida period

En del förmåner beviljas för en viss framtida period, till exempel omvårdnadsbidrag eller bostadsbidrag, och betalas ut månadsvis. Sådana förmåner förfaller till betalning kl. 00.00 dagen då förmånen enligt en lag eller förordning betalas ut till den enskilde. Ett sådant beslut kan därför ändras innan utbetalningsdagen inträffat.

Dagersättningar

Förmåner som är dagersättningar anses förfalla till betalning dag för dag. Om ett beslut gäller ersättning för framtida dagar kan det ändras till nackdel för den enskilde, så länge de dagar som beslutet gäller inte har inträffat. Ett beslut som gäller förfluten tid, det vill säga retroaktiv ersättning, förfaller till betalning när beslutet meddelas och kan inte ändras till nackdel för den enskilde (jämför prop. 1977/78:20 s. 96).

Bedömningen av om en förmån har förfallit till betalning ska göras utifrån tidpunkten för ändringsbeslutet (jämför SOU 1976:53 s. 143). Dagar med ersättning som är framtida vid denna tidpunkt kan ändras, medan dagar som redan inträffat inte kan ändras.

Rättsfall

HFD har uttalat att om beviljad förmån gäller förfluten tid och redan då skulle ha varit tillgänglig för lyftning, förfaller ersättningen till betalning när beslutet meddelas. Eftersom det aktuella målet gällde en dagersättning (sjukpenning) för förfluten tid förföll den till betalning redan när Försäkringskassan meddelade sitt grundbeslut. Försäkringskassan hade därför inte rätt att senare ändra beslutet till den enskildes nackdel (RÅ 2004 ref. 47)

Ett annat rättsfall handlar om aktivitetsstöd, som också är en dagersättning. I rättsfallet hänvisade HFD till RÅ 2004 ref. 47, och kom fram till att ett beslut om aktivitetsstöd kan verkställas omedelbart. Försäkringskassans beslut om att bevilja aktivitetsstöd gällde förfluten tid. Det innebar att ersättningen förföll till betalning när beslutet meddelades. Beslutet kunde därför inte ändras till nackdel för den enskilde. (HFD 2023 not. 53)

Förmåner som beslutas i två steg

När det gäller rätten till vissa förmåner beslutar Försäkringskassan i två steg. I det första beslutet konstateras att den enskilde har rätt till förmånen och det beslutas till exempel om en nivå, ett högsta beviljat belopp eller ett högsta antal timmar för en viss period. Därefter beslutas vilket belopp som ska betalas ut. Ersättningen förfaller då inte till betalning förrän detta senare beslut har meddelats. Exempel på sådana förmåner är assistansersättning, bidrag till arbetshjälmedel och bilstöd.

Betydelsen av när anledningen till ändring uppstod

Efter att en förmån har beviljats kan Försäkringskassan upptäcka att något inträffat efter beslutet som gör att den enskilde inte längre har rätt till förmånen. Vi får då pröva om ersättningen ska dras in för framtiden och eventuellt besluta om återkrav av redan utbetald ersättning. Vi ska däremot inte fatta något ändringsbeslut i den situationen, eftersom beslutet var rätt när det meddelades. Det beror på att de förhållanden som gör att ersättningen ska dras in har inträffat efter beslutstillfället.

Ett beslut kan däremot ha blivit oriktigt för att det redan när beslutet fattades fanns en sådan anledning för ändring som anges i 113 kap. 3 § SFB. Beslutet kan då ändras med stöd av paragrafen. Beslutet ska ändras från och med den dag eller månad ersättningen ännu inte har förfallit till betalning.

Förmåner som inte förfaller till betalning

Om beslutet inte gäller en förmån som förfaller till betalning, utan till exempel SGI, återkrav eller en förälders betalningsskyldighet för underhållsstöd, finns det inte något hinder mot att besluta till nackdel för den som beslutet gäller. Ändringen kan även gälla retroaktivt. Om en oriktig SGI har inneburit att den enskilde felaktigt har beviljats en förmån, kan beslutet om förmånen inte ändras med stöd av 113 kap. 3 § SFB när förmånen redan har förfallit till betalning.

1.9.2 Vad menas med ”synnerliga skäl” mot ändring?

Ett beslut får inte ändras om det finns synnerliga skäl mot det (113 kap. 5 § SFB). En förmån som har betalats ut felaktigt under en lång tid kan vara av avgörande betydelse för den enskildes försörjning. Hen kan ha inrättat sitt liv efter förmånen. Om den enskilde är utan skuld till det oriktiga beslutet, bör det finnas en möjlighet att få behålla förmånen för framtiden och även slippa återkrav. Man anser då att det finns synnerliga skäl mot ändring (prop. 1977/78:20 s. 96).

1.10 När den enskilde ångrar sig

I SFB finns särskilda regler om att Försäkringskassan kan ompröva rätten till en förmån när förhållandena har ändrats. Det saknas dock särskilda bestämmelser om vad som gäller om den enskilde vill avsäga sig rätten till en ersättning. Reglerna om rättelse och ändring enligt 113 kap. 3 § SFB kan inte heller tillämpas i dessa situationer, eftersom det inte handlar om uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, uppenbart felaktig rättstillämpning eller någon annan liknande orsak.

Om en enskild har ansökt om och beviljats en förmån, är det möjligt för hen att ångra sig och begära omprövning av beslutet även om det objektivt sett är till nackdel för hen, se Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2024:09) *Villkoret ”till den enskildes nackdel” i 113 kap. 8 § SFB ska tolkas subjektivt*.

En annan fråga är om det är möjligt för Försäkringskassan att på den försäkrades begäran återta ett gynnande beslut som är verkställt för förfluten tid.

Beslut av JO

JO har i ett initiativärende (JO 2013/14 s. 485) utrett vilka möjligheter Försäkringskassan har att på den enskildes begäran återta en beviljad förmån. JO uttalade bland annat följande. Det är frivilligt att ta emot socialförsäkringsförmåner och det står den enskilde fritt att när som helst återkalla en ansökan. Det finns inte heller skäl som talar mot möjligheten att på den försäkrades begäran upphäva ett beslut för framtiden. Försäkringskassan har visserligen inte någon skyldighet att bifalla en begäran om återkallelse av ett redan verkställt gynnande beslut. Det finns dock, så länge inget motstående intresse förbigås, inte något rättsligt hinder mot att återkalla ett sådant beslut. Med hänsyn till framför allt socialförsäkrings-systemets komplexitet, det stora antal ärenden som Försäkringskassan har att hantera och vikten av att lika fall behandlas lika, bör Försäkringskassan dock ha som rutin att inte bifalla en begäran om återkallelse av ett redan verkställt gynnande beslut.

1.11 När den enskilde vill avsäga sig rätten till utbetalning

En enskild kan i vissa fall ha rätt att avsäga sig rätten till utbetalning av en förmån.

Rättsfall

HFD har i ett rättsfall kommit fram till att en förälder har rätt att avsäga sig rätten till utbetalning av barnbidrag. Domstolen uttalade bland annat att det förhållandet att det inte krävs någon ansökan inte har någon koppling till möjligheten att avsäga sig utbetalning av bidraget. Att det inte krävs någon ansökan innebär alltså inte att den som har rätt till bidrag är skyldig att ta emot utbetalningen. HFD säger också att en begäran om att barnbidrag inte ska betalas ut inte påverkar förälderns lagstadgade rätt till barnbidrag. Den rätten finns kvar även om hen avstår från rätten att få bidraget utbetalt. Det innebär också att någon annans rätt till barnbidrag inte påverkas. (HFD 2023 ref. 32)

Avgörandet handlar enbart om möjligheten att avsäga sig utbetalningen och inte om rätten till själva förmånen. Det handlar dessutom om en förmån som betalas ut utan ansökan. HFD framhöll att det inte finns någon koppling mellan skälen för att barnbidrag betalas ut utan ansökan och möjligheten att avsäga sig utbetalning av bidraget.

Om det finns en motsvarande rätt att avsäga sig en utbetalning måste avgöras inom ramen för varje förmån, med utgångspunkt i de regler som gäller för den förmånen.

HFD hänvisade inte till 113 kap. 3 § SFB i avgörandet. Det innebär att ett beslut som handlar om den enskildes rätt att avsäga sig utbetalning inte ska hanteras som ett ändringsbeslut enligt 113 kap. 3 § SFB, utan som ett grundbeslut som ska ha en hänvisning till hur man begär omprövning.

1.12 Ändring efter två år (tidsfrist)

113 kap. 6 § SFB

En fråga om ändring enligt 3 § får inte tas upp av den handläggande myndigheten senare än två år efter den dag då beslutet meddelades. Ändring får dock ske även senare än två år efter den dag då beslutet meddelades

1. om det först därefter kommit fram att beslutet har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller
 2. om det finns andra synnerliga skäl.
-

Försäkringskassan får i regel inte ändra ett beslut enligt 113 kap. 3 § SFB efter att två år har förflutit från beslutsdagen. Försäkringskassan bör därför besluta om ändringen så skyndsamt som möjligt (se vidare avsnitt 1.8 *Handläggning, prövning och utredning*).

Tvåårsfristen räknas på så sätt att om beslutet meddelats den 4 mars 2016 så kan ett beslut om ändring, enligt huvudregeln i paragrafen, meddelas till och med den 4 mars 2018 (se vidare lagen [1930:173] om beräkning av lagstadgad tid).

Efter utgången av tvåårsperioden får Försäkringskassan ändra ett oriktigt beslut, om det först därefter kommit fram att beslutet fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag. Den nya uppgiften kan innebära att Försäkringskassans beslut ska ändras till nackdel för den enskilde. För att underlaget ska anses vara uppenbart felaktigt eller ofullständigt ska uppgiften inte tidigare ha funnits hos Försäkringskassan. Underlaget kan inte anses vara uppenbart felaktigt eller ofullständigt när det är fråga om en uppgift som är känd av alla parter sedan tidigare, men som inte beaktats vid bedömningen (HFD 2017 not. 28).

Om beslutet ändras sedan två år har förflutit, ska 113 kap. 3 och 6 §§ anges som de lagrum som ändringsbeslutet grundas på.

Det finns ingen gräns i bestämmelsen om tvåårsfristen för hur långt efteråt ett beslut får ändras om villkoren för ändring är uppfyllda. När en tidigare brist i beslutsunderlaget kommer fram, ska den enskilde dock så snart som möjligt meddela Försäkringskassan detta. Om han eller hon utan anledning dröjer med att lämna sådan information, innebär detta i allmänhet att en prövning efter tvåårsgränsen inte får göras (se prop. 1977/78:20 s. 97).

För beslut som är oriktiga på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning innebär bestämmelsen att dessa efter två år bara får ändras om det finns *andra synnerliga skäl*.

1.12.1 Vad menas med ”andra synnerliga skäl” för att ändra beslutet?

Försäkringskassan får ändra ett oriktigt beslut efter tvåårsperiodens utgång om det finns andra synnerliga skäl. Ett exempel på synnerligt skäl är när den felaktiga utbetalningen kan komma att pågå under lång tid och uppgå till ett högt belopp (se HFD 2014 ref. 39). Att det finns ny eller ändrad praxis innebär normalt sett inte att det finns synnerliga skäl för att ändra ett beslut till nackdel för den enskilde. Däremot kan det finnas förhållanden i det enskilda fallet som gör att det finns anledning att göra en annan bedömning (jämför HFD 2022 ref. 9).

Rättsfall

HFD har i rättsfallet HFD 2014 ref. 39 funnit att det förelegat synnerliga skäl för omprövning av Försäkringskassans beslut om änkepension till nackdel för den enskilde. HFD har vid sin bedömning beaktat att änkepension betalats ut felaktigt under sju års tid och att om beslutet inte kan omprövas så kommer änkepension att betalats ut felaktigt i ytterligare 15 år. Även storleken på det belopp som utgått felaktigt har vägts in i bedömningen.

I rättsfallet HFD 2022 ref. 9 har HFD uttalat att omständigheter som legat utanför Pensionsmyndighetens kontroll och som myndigheten inte haft vetskap om borde kunna utgöra synnerliga skäl för omprövning av ett beslut om garantipension. HFD anser dock samtidigt att det måste göras en avvägning mellan vikten av att ett felaktigt beslut ändras och den enskildes intresse av att beslutet står fast. HFD konstaterar därefter att ett beslut om garantipension måste anses ha stor betydelse för den enskilde och att det finns ett stort behov av stabilitet på området eftersom det – efter att uttag av pension påbörjats – finns begränsade möjligheter för den enskilde att själva påverka sin ekonomiska situation. Ny eller ändrad praxis bör därför normalt sett inte utgöra synnerliga skäl för att ompröva ett beslut till nackdel för den enskilde. HFD finner dock slutligen att förhållandena i det aktuella fallet är så annorlunda att det finns skäl att göra en annan bedömning. HFD beaktar därvid att det handlar om systematiska felaktigheter på grund av att Sverige klassificerat en förmån felaktigt i förhållande till det EU-rättsliga regelverket och att om ingen ändring görs så kommer samordningen av de sociala trygghetssystemen inom EU/EES och i förhållande till Schweiz vara bristfälliga under lång tid. Vidare konstaterar domstolen att utan ändring kommer felaktiga utbetalningar ske under lång tid och uppgå till betydande belopp samtidigt som enskilda med likartade ekonomiska förhållanden kommer att behandlas olika beroende på om deras pensionsbeslut meddelats före eller efter EU-domstolens avgörande.

1.13 Mer om dokumentation av beslutet

Försäkringskassan dokumenterar beslut i huvudsak på två sätt. Det ena sättet är att beslutet dokumenteras i ett beslutsdokument som också skickas hem till den enskilde. I journalen antecknas då att ett beslut har fattats, men inte beslutets innebörd eftersom det framgår av beslutsbrevet som journalanteckningen hänvisar till. Det andra sättet att fatta beslut på är att man i journalen inte bara antecknar att beslut fattats utan även anger beslutets innebörd. Den enskilde får därefter ett beslutsmeddelande som överensstämmer med journalanteckningens innehåll. Det är i detta fall själva journalanteckningen som utgör beslutsdokumentet.

Läs mer

I Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* beskrivs vad som gäller för dokumentation av beslut.

Ett beslut om rättelse eller ändring enligt 113 kap. 3 § SFB ska vara skriftligt. Även ett beslut om att inte rätta eller ändra beslutet ska dokumenteras i ärendets journal. Samma sak gäller oavsett om någon enskild har lämnat impuls till prövningen, om prövningen görs med anledning av den enskildes överklagande eller om den görs på Försäkringskassans eget initiativ.

Den förenklade formen av rättning som tidigare gjordes genom att rättelsen skrevs med rödpenna på originalet av beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet ska som utgångspunkt inte användas.

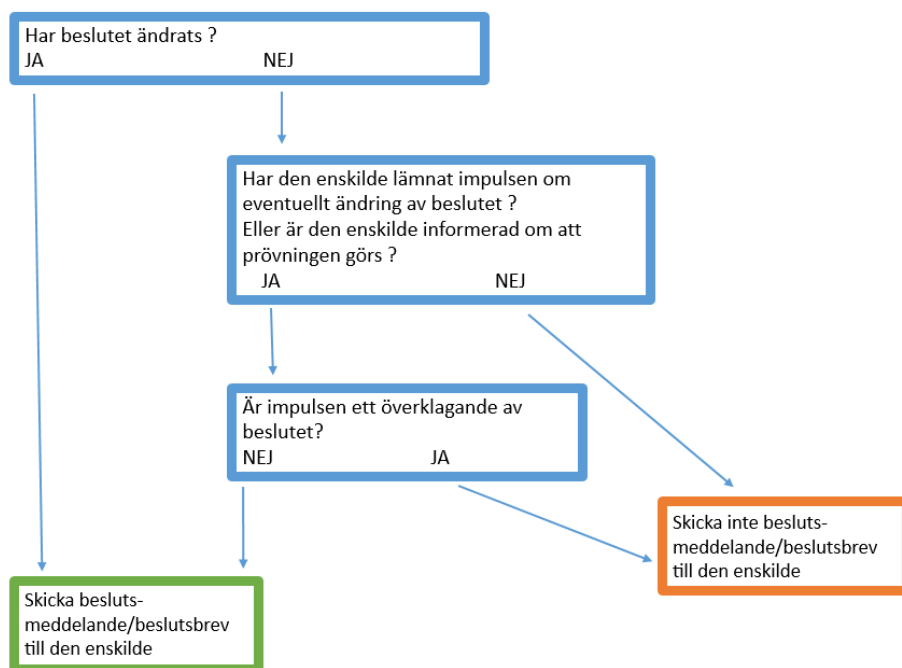
Ett beslut som blivit oriktigt av flera skäl kan rättas och ändras samtidigt i samma beslut.

Om impulsen angående rättelse eller ändring kommer från den enskilde, ska Försäkringskassan alltid skicka ett beslutsmeddelande eller beslutsbrev. Om impulsen kommer från någon annan, och den enskilde blivit underrättad om att Försäkringskassan prövar en eventuell rättelse eller ändring, ska beslutsmeddelande eller beslutsbrev alltid skickas ut. Om prövningen görs på Försäkringskassans initiativ (till exempel när impulsen lämnats från någon utomstående), och inte innebär någon ändring av det tidigare beslutet, behöver beslutsmeddelande eller beslutsbrev inte skickas ut till den enskilde.

Ett beslutsmeddelande eller ett beslutsbrev skickas inte till den enskilde när impulsen är ett överklagande, och prövningen innebär att någon ändring av beslutet inte görs.

Nedanstående flödesschema beskriver när beslutsmeddelande/beslutsbrev om rättelse eller ändring ska skickas. Men det finns undantag, till exempel när

- ett oriktigt beslut dokumenterats i ärendets journal men beslutsmeddelandet eller verkställigheten ändå blivit riktig
- det oriktiga beslutet ännu inte skickats
- den beslutade ersättningen visas som preliminärt belopp på Mina Sidor men ännu inte är utbetald. I en sådan situation ska beslutet ändras, men ändringsbeslutet ska inte skickas till den enskilde. Den enskilde blir underrättad om det korrekta beslutet genom utbetalningsbeskedet.

Beslutet ska vara försett med en anvisning om hur det kan överklagas (33 § FL). Överklagandetiden är två månader (113 kap. 20 § SFB). Beslutet ska överklagas till den förvaltningsrätt där den enskilde var folkbokförd den 1 november året före det år då ändringsbeslutet meddelades (se vidare 113 kap. 14 och 15 §§ SFB).

Om den enskilde har begärt ändring till sin fördel av ett tidigare beslut, men Försäkringskassan bedömer att beslutet i stället ska ändras till nackdel för den enskilde, meddelas två beslut.

- I det första beslutet avslår Försäkringskassan den enskildes begäran om ändring.

- I det andra beslutet anger man att Försäkringskassan på eget initiativ tagit upp frågan om ändring på annat sätt än vad den enskilde har begärt. Därefter redovisar man den ändring som gjorts.

Det är lämpligt att båda besluten skrivs i samma beslutsmeddelande.

1.14 Att verkställa ett ändringsbeslut

Ett beslut om ändring enligt SFB gäller omedelbart (112 kap. 5 § SFB) och ska därför verkställas omgående.

Ett beslut om ändring kan påverka Försäkringskassans senare beslut och kan även innebära att en annan prövning ska göras, till exempel ett eventuellt återkrav.

1.14.1 Det finns efterföljande beslut som påverkas av ändringen

Efterföljande beslut som påverkas av ändringen ska också prövas. Eftersom ändringen av det tidigare beslutet innebär att beslutsunderlaget blivit uppenbart felaktigt, ska prövningen av de efterföljande besluten göras enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 SFB. Om det ändrade beslutet gäller för en viss tid, och den tiden sträcker sig förbi ett senare beslut, ska det senare beslutet inte ändras.

Exempel

Försäkringskassan har beslutat om Joakims SGI vid tre tillfällen.

1. Den 15 december 2016 beslutades att SGI:n skulle vara 300 000 kronor.
2. Den 2 mars 2017 beslutades att "SGI fastställs enligt tidigare registrerad SGI-uppgift", alltså 300 000 kronor.
3. Den 19 januari 2018 beslutades att SGI:n skulle vara 350 000 kronor.

Försäkringskassan fick i samband med handläggningen av Joakims SGI i januari 2018 en impuls om att uppgiften som tidigare lämnats om hans årsinkomst varit för hög. Korrekt årsinkomst från och med den 15 december 2016 är 225 000 kronor. Beslutet som meddelats den 15 december 2016 är därför oriktigt, och det beror på att det grundats på ett uppenbart ofullständigt eller felaktigt underlag. Detta innebär att kontoret ska göra följande:

- Beslutet den 15 december 2016 ändras med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 2 SFB till att SGI:n ska vara 225 000 kronor.
- Beslutet den 2 mars 2017 ändras med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 2 SFB till att SGI:n ska vara 225 000 kronor.

Båda ändringsbesluten meddelas i samma beslutsmeddelande. Beslutet den 19 januari 2018 är riktigt, och ändras inte.

Exempel

Försäkringskassan har vid fyra tillfällen prövat Elsas rätt till sjukersättning.

1. Den 1 oktober 2016 beslutas om avslag på ansökan.
2. Den 7 mars 2017 beslutas om avslag på ansökan.
3. Den 16 september 2017 beslutas om avslag på ansökan.
4. Den 25 mars 2018 beviljas Elsa hel sjukersättning från och med januari 2018 till och med mars 2023, det vill säga månaden innan den då Elsa uppnår gällande pensionsålder.

Försäkringskassan fick i samband med handläggningen av ansökan i början av år 2018 en impuls om att det medicinska underlaget som lämnats tillsammans med de tidigare ansökningarna, varit uppenbart ofullständigt. Beslutet som meddelades den 1 oktober 2016 är därför oriktigt. Detta innebär att kontoret ska göra följande:

- Beslutet den 1 oktober 2016 ändras så att Elsa beviljas hel sjukersättning från och med augusti 2016 till och med mars 2023. Ändringen görs med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 2 SFB, eftersom det tidigare underlaget varit uppenbart ofullständigt.
 - Eftersom sjukersättningen beviljas till och med mars 2023, sträcker sig ändringsbeslutet förbi besluten som meddelats den 7 mars och den 16 september 2017. Dessa två beslut ska därför inte ändras.
 - Ändringen innebär också att beslutet den 25 mars 2018 helt saknar verkan. Detta beslut ska därför inte heller ändras.
 - Handläggaren informerar Elsa om att tidigare beslut, meddelade den 7 mars, den 16 september och den 25 mars, inte längre gäller.
-

1.14.2 Det finns beslut i andra förmåner som påverkas av ändringen

Den som ansvarar för att verkställa ett ändringsbeslut, ansvarar också för att impulser lämnas till övriga berörda förmåner.

Exempel

- Om ett ändringsbeslut innebär att Försäkringskassan har betalat ut en för hög ersättning, till exempel för att SGI:n har sänkts, kan ett efterföljande beslut om rätten till en förmån bara ändras om förmånen inte redan har förfallit till betalning. Om för hög ersättning har betalats ut, får man i stället lämna en impuls om återkrav.
- Ett ändringsbeslut kan innebära att Försäkringskassan har betalat ut en för låg ersättning, till exempel efter att SGI:n har höjts. Det kan vara så att förmånsbeslutet endast innebär att ersättning beviljats på viss nivå, exempelvis hel förmån för viss tid, och att ersättningens storlek inte framgår av beslutet. Förmånsbeslutet ska då inte ändras. Istället lämnas en impuls om att en tilläggsutbetalning ska göras.
- Ett ändringsbeslut kan innebära att ett tidigare beslut måste prövas på nytt. Ett exempel på en sådan situation är om en begäran om tillfällig föräldrapenning (TFP) avslagits för att SGI:n varit 0 kronor. När SGI-beslutet har ändrats måste TFP-begäran prövas på nytt, och om övriga krav är uppfyllda ska även TFP-beslutet ändras med stöd av 113 kap. 3 § första stycket 2 SFB. Om den enskilde inte uppfyller de övriga kraven, är tidigare beslut om avslag på TFP inte oriktigt, även om det har grundats på en felaktig förutsättning (det vill säga att SGI var 0 kronor). Försäkringskassan ska därför besluta om att inte ändra det tidigare TFP-beslut. Den enskilde ska alltid informeras om detta i ett beslutsmeddelande.

1.15 Om en domstol upphäver eller ändrar ett ändringsbeslut efter överklagande – vad innebär det?

Om domstolen ...	så ...
upphäver ändringsbeslutet	upphävs ändringen av ursprungsbeslutet, som därför åter gäller. Det gäller även om ändringsbeslutet innebar att ursprungsbeslutet ändrades helt.
ersätter ändringsbeslutet med ett annat beslut	gäller ursprungsbeslutet med den ändring som domstolen beslutat om.
ändrar en del av ändringsbeslutet	gäller ursprungsbeslutet med ändringarna i ändringsbeslutet och domstolens beslut.

2 Rättelse och ändring av beslut enligt FL

Det här kapitlet handlar om bestämmelserna om rättelse och ändring av felaktiga beslut enligt FL.

Beslut som Försäkringskassan fattar i ärenden om förmån enligt SFB och beslut enligt bestämmelser som hänvisar till bestämmelserna om rättelse och ändring i 113 kap. SFB ska ändras med stöd av 113 kap. SFB om de rör förmånen som sådan. Övriga beslut som Försäkringskassan fattar ska normalt sett hanteras enligt FL:s rättelse- och ändringsparagrafer (36–39 §§). Detta framgår av HFD 2023 ref. 56.

Rättsfall

Högsta förvaltningsdomstolen har behandlat frågan om Försäkringskassan kan tillämpa 37 § FL för att ändra ett beslut om SGI till den enskildes nackdel eller om ett sådant beslut endast kan ändras med stöd av 113 kap. SFB.

HFD konstaterar att bestämmelsen om möjligheterna att ändra oriktiga beslut i 113 kap. 3 § första stycket SFB avviker från bestämmelsen om möjligheterna att ändra gynnande beslut till den enskildes nackdel i 37 § FL. Enligt HFD kan bestämmelsen i SFB inte ses som en komplettering till FL, utan utgör den bestämmelse som reglerar när gynnande beslut kan ändras till den enskildes nackdel och som ska tillämpas i stället för FL.

Sammanfattningsvis innebär HFD:s avgörande att Försäkringskassan inte kan använda 37 § FL för att ändra beslut i ärenden om förmåner enligt SFB eller beslut i ärenden om förmåner som regleras utanför balken men där regleringen hänvisar till bestämmelserna om ändring i 113 kap. SFB. (HFD 2023 ref. 56)

Ovanstående gäller enligt Försäkringskassans uppfattning oavsett ärendeslag och oavsett om det handlar om gynnande eller betungande beslut. Vad som anses vara ett gynnande respektive betungande beslut redogörs närmare för under avsnitt 2.7.2.

FL innehåller bestämmelser om under vilka förutsättningar Försäkringskassan *får* eller *ska* rätta eller ändra ett beslut. När beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet innehåller en uppenbar felaktighet, *får* det rättas (36 § FL). Om beslutet i sig är uppenbart felaktigt i något väsentligt hänseende för att det har tillkommit nya eller inte beaktade omständigheter eller av någon annan anledning, *ska* beslutet ändras (38 § FL). För ändring krävs att den kan göras snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part. Det finns även en möjlighet för Försäkringskassan att ändra ett felaktigt beslut i andra situationer (37 § FL).

Möjligheten att rätta eller ändra ett beslut gäller bara sådana beslut som meddelats av Försäkringskassan som första instans.

Skyldigheten att ändra beslutet gäller oavsett om det är den enskilde eller någon annan som påpekar felaktigheten eller om det är Försäkringskassan som uppmärksammar den.

Möjligheten att ändra beslutet finns inte längre om ärendet har överlämnats till domstol.

Försäkringskassan kan ändra ett beslut med stöd av 37§ FL såväl till den enskildes fördel som till dennes nackdel. Det finns dock särskilda förutsättningar som måste vara uppfyllda för att ändra beslutet till nackdel.

Ett tidigare beslut kan aldrig *upphävas* med stöd av 37–39 §§ FL, utan avsikten med paragraferna är att ett tidigare beslut ska *ändras*. Om ett tidigare beslut att betala ut ett visst belopp är felaktigt kan det alltså bara ändras till ett avslag beträffande yrkandet om ersättning.

2.1 Vem är behörig att rätta eller ändra ett beslut?

Det är respektive avdelning som avgör vem som är behörig att ändra eller rätta ett beslut med utgångspunkt i arbetsordningen.

2.1.1 Metodstöd – vem ska meddela beslutet?

Ett beslut om ändring enligt 37–39 §§ FL ska fattas av en annan person än den som fattat det felaktiga beslutet. Ett beslut om rättelse enligt 36 § FL får dock fattas av samma handläggare.

2.2 Vilka beslut kan ändras?

Försäkringskassan hanterar vissa frågor som varken utgör beslut i ärenden om förmåner enligt SFB eller som hänvisar till bestämmelserna i 113 kap. SFB. Dessutom fattar vi beslut i ärenden som gäller förmåner enligt SFB men som inte rör förmånen som sådan. Dessa beslut ska inte heller rättas eller ändras med stöd av SFB. Sådana beslut kan rättas eller ändras med stöd av FL, se HFD 2019 ref. 21 och HFD 2023 ref. 55 samt Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (FKRS 2024:08) *Skyldighet att ompröva beslut enligt 113 kap. 7 § SFB*.

Det gäller till exempel beslut

- om att avvisa ett ombud
- i frågor om jäv
- om att avslå begäran om tolk
- om att avslå begäran om att någons ärende ska avgöras (dröjsmålstalan)
- om intyg enligt avtal om social trygghet som Sverige har med ett annat land
- om indragning som fattas med stöd av artikel 5 i förordning 987/2009, läs mer om sådana indragningsbeslut i Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2021:8) Indragning av intyg om tillämplig lagstiftning enligt artikel 5 i förordning 987/2009 och i vägledning 2017:1
- enligt lagar och förordningar som inte hänvisar till SFB (till exempel ersättning för vårdkostnader i ett annat land).

Om Försäkringskassans beslut i ett ärende om en förmån enligt SFB rör förmånen som sådan, kan beslutet inte ändras med stöd av FL utan endast med stöd av 113 kap. 3 § SFB. Det gäller till exempel interimistiska beslut om en förmån eller beslut om avvisning eller avskrivning.

2.2.1 Hur ska olika situationer hanteras?

I avsnitt 1.3.1 *Hur ska olika situationer hanteras?* finns en uppräkningslista av olika situationer, som gäller för beslut som kan rättas eller ändras enligt SFB. Beskrivningen gäller även för motsvarande situationer enligt FL. Där lagrummet 113 kap. 3 § SFB i avsnitt 1.3.1 har angetts, får i stället någon av 36–38 §§ FL anges.

Läs mer

Läs mer om vad som är ett beslut i Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken*.

Ändring av beslut om avskrivning

Ändring av avskrivningsbeslut enligt FL ska normalt sett göras på så sätt att ansökan inte avskrivs. Handläggningen av ärendet kan därefter återupptas och en prövning i sak kan göras när utredningen i ärendet är tillräcklig.

2.2.2 Metodstöd – ny ändring?

Om det vid en prövning enligt FL visar sig att ett beslut (som redan tidigare har ändrats) blivit felaktigt, ska en ny ändring göras.

Om felet avser ...	så ska du ...
en del av grundbeslutet som redan har ändrats	besluta om en ny ändring av det tidigare ändringsbeslutet.
en del av grundbeslutet som inte har ändrats	besluta om ändring av grundbeslutet.

2.2.3 Metodstöd – vilket ärende ska skapas?

Ett ärende om rättelse eller ändring ska handläggas i ett eget ärende.

I följande tabell betyder begreppet "kontor" det kontor som har tagit emot impulsen om rättelse eller ändring.

Information om den enskilde har överklagat ett visst beslut finns i ÄHS under servicerutin "Omprövning och överklagan" eller i diariestödet.

Om ...	så ...
impulsen gäller ett grundbeslut	skapar kontoret ett ROD-ärende eller liknande för förmånen.
impulsen består av den enskildes överklagande	skapas ett OVK_FRN-ärende av förmånskontoret eller av omprövningsenheten, beroende på vem som tagit emot överklagandet. Skulle ett överklagande hamna hos grundärendets kontor, hanteras detta enligt beskrivningen i Användarhandledningen <i>Omprövning och överklagande i ÄHS</i> av detta kontor.
impulsen gäller ett beslut som den enskilde redan tidigare har överklagat	- dokumenterar kontoret impulsen i journal, om den är <i>mundlig</i> , och skickar information om impuls samt ärende-id per mail till ansvarig processjuridisk enhets funktionsbrevlåda. - vidareänder kontoret dokumentet med impulsen, om den är <i>skriftlig</i> , per post till ansvarig processjuridisk enhet. Om dokumentet är inskannat i ett grundärende, skickas i stället information om impuls och ärende-id per mail till ansvarig processjuridisk enhets funktionsbrevlåda.
impulsen gäller ett beslut som redan har prövats i domstol	skapas ett ROD-ärende eller liknande av kontoret eller av omprövningsenheten, beroende på vem som tagit emot impulsen.

2.3 Impulser till prövning

Om den enskilde eller någon annan behörig person (till exempel ett ombud eller en ställföreträdare) begär en rättelse eller ändring av beslutet ska Försäkringskassan pröva om beslutet ska rättas eller ändras.

Även när en obehörig person (till exempel någon helt utomstående) lämnar impulsen ska Försäkringskassan ta ställning till om beslutet ska rättas eller ändras. En sådan rättelse eller ändring görs på Försäkringskassans eget initiativ. En begäran om rättelse eller ändring kan vara såväl skriftlig som muntlig.

Om den enskilde lämnar impulsen *muntligen* ska Försäkringskassan upplysa den enskilde om möjligheten att överklaga beslutet. Detta ingår i serviceskyldigheten.

Om den enskilde meddelar att han eller hon inte kommer att överklaga ska handläggande kontor journalföra impulsen och handlägga den som en begäran om ändring.

Om den enskilde lämnar impulsen *skriftligen*, ska den i första hand hanteras som ett överklagande, om handlingen kommer in till Försäkringskassan inom tidsgränsen som gäller för överklagande.

Försäkringskassan kan även på eget initiativ pröva om ett tidigare fattat beslut ska rättas eller ändras, till exempel vid sitt kontrollarbete eller när en impuls lämnas i den ordinarie ärendehandläggningen.

Det är inte alltid som felaktigheten upptäcks av en handläggare som arbetar med den förmån som beslutet gäller. Även om handläggaren själv inte kan avgöra om beslutet innehåller en felaktighet eller om beslutet är felaktigt, ska en impuls om eventuell prövning enligt 36–38 §§ FL journalföras och lämnas vidare för handläggning.

2.4 Ändring och överklagande

Även om Försäkringskassan rättar eller ändrar beslutet, så har den enskilde fortfarande möjlighet att överklaga grundbeslutet inom överklagandefristen. Prövningen i domstolen kommer då att göras med hänsyn tagen till den rättelse eller ändring som tidigare gjorts.

Omprövningsenheten avgör om ett överklagande kommer in i rätt tid eller för sent. När överklagandet görs för sent ska omprövningsenheten besluta om avvisning. Avvisningsbeslutet ska också innehålla en prövning om ändring enligt 39 § FL.

Om den enskilde överklagat ett beslut i rätt tid ska Försäkringskassan pröva om beslutet kan ändras innan det överlämnas till domstolen.

2.5 Allmänna ombudet för socialförsäkringen

AO saknar möjlighet att begära rättelse eller ändring enligt FL. AO har inte heller möjlighet att överklaga beslut enligt FL.

2.6 Handläggning, prövning och utredning

En bärande grundtanke med möjligheten att rätta och ändra ett felaktigt beslut, är att beslutet kan ändras snabbare, enklare och mer kostnadseffektivt om Försäkringskassan själv granskar det igen, i stället för att det måste prövas i en domstol.

Den enskilde ska inte behöva vänta på att Försäkringskassan ändrar ett felaktigt beslut. Därför bör rättelsen eller ändringen göras så skyndsamt som möjligt.

Ibland kan beslutet fördröjas för att underlaget behöver kompletteras.

2.6.1 Hur prövningen av ändringar ska göras

När en impuls om ändring kommer in ska Försäkringskassan i ett första skede ta ställning till om beslutet är felaktigt. I det här skedet ska vi inte utreda något, utan utgå från de nya uppgifterna. Om vi vid den här inledande prövningen utifrån de nya uppgifterna bedömer

- att beslutet inte är felaktigt, ska beslutet inte ändras.
- att beslutet är felaktigt och övriga villkor för ändring enligt 37 eller 38 § FL är uppfyllda, så ska vi utreda ärendet vidare för att få fram ett tillräckligt underlag så att vi kan avgöra om de nya uppgifterna är riktiga, och beslutet därför är felaktigt, samt *hur* beslutet ska ändras. Om det finns ett tillräckligt underlag för att avgöra

om beslutet är oriktigt och hur beslutet ska ändras behövs ingen ytterligare utredning.

Hur beslutet ändras avgörs på samma sätt och inom samma bedömningsutrymme som vid ett förstagångsbeslut. I det här skedet kan vi alltså utreda om de nya uppgifterna är riktiga, om det behövs. Vi kan också begära kompletterande information.

2.6.2 När det finns flera villkor som inte har prövats i ursprungsbeslutet

Det finns ärenden där det krävs att flera villkor ska vara uppfyllda för att Försäkringskassan ska kunna fatta ett visst beslut, exempelvis för att bevilja en förmån. När vi har fattat ett avslagsbeslut för att ett av villkoren inte är uppfyllt, eller ett gynnande beslut baserat på att ett visst villkor är uppfyllt, kan det ha saknats anledning att pröva om övriga villkor är uppfyllda. När det finns flera villkor som inte prövats i ursprungsbeslutet, kan det i vissa fall vara nödvändigt att pröva och utreda villkoren för att avgöra om utgången har blivit felaktig.

Prövningen enligt 37 och 38 §§ FL ska alltid göras på det sätt som beskrivs i avsnitt 2.6.1. Vi ska alltså utgå från att de nya uppgifterna när vi bedömer om beslutet är felaktigt. Beslutet ska inte ändras om vi bedömer att det inte är felaktigt, eller om vi i den inledande prövningen kan konstatera att övriga villkor i 37 eller 38 §§ FL inte är uppfyllda.

Om det inte går att stå fast vid det tidigare beslutet på den grund som det fattades på, så kan vi behöva utreda vidare för att kunna pröva om övriga villkor är uppfyllda innan vi bedömer om utgången i ärendet är felaktig.

Frågan om det är nödvändigt med ytterligare utredning får avgöras i varje enskilt fall med utgångspunkt i utredningsansvaret. Ärendet ska bli utrett så som dess beskaffenhet kräver.

Sammanfattningsvis måste Försäkringskassan i vissa fall pröva ytterligare villkor och göra ytterligare utredning för att avgöra om beslutet har blivit felaktigt. Ett sådant behov av ytterligare prövning och utredning finns *bara* när det

- inte går att stå fast vid den grund som beslutet fattades på,
- det beror på en sådan anledning som beskrivs i 37 eller 38 §§ FL och
- det inte går att avgöra om utgången i ärendet är oriktig utan att fler villkor prövas.

2.6.3 Kommunikering

För ett ärende om rättelse eller ändring av ett beslut gäller reglerna om skyldighet att kommunicera beslutsunderlaget enligt 25 § FL. Om ett väsentligt allmänt eller enskilt intresse kräver att beslutet meddelas omedelbart, kan man avstå från kommunikeringen med stöd av 25 § första stycket 3 stycket FL.

Läs mer

I Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* finns mer information om kommunikation.

2.6.4 Om den enskilde begär något annat

Om det finns skäl att anta att en begäran om rättelse eller ändring innebär att den enskilde vill göra en ny ansökan, eller att den enskilde tror att hen genom sin begäran gjort en ny ansökan, ligger det i Försäkringskassans serviceskyldighet att upplysa hen om vilka formkrav som gäller för ansökan (6 § FL).

2.6.5 Om den enskilde återkallar sin begäran

Om den enskilde återkallar sin begäran om ändring ska Försäkringskassan besluta att skriva av ärendet. Försäkringskassan har dock alltid möjlighet att på eget initiativ besluta om ändring enligt FL.

2.7 Förutsättningar för rättelse eller ändring

När man prövar om ett beslut får respektive ska rättas eller ändras måste man först avgöra om texten i beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet till den enskilde innehåller en felaktighet. Felaktigheten kan vara ett skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende (se nedan avsnitt 2.7.1 *Rättelse av beslut*). Då kan beslutet rättas.

Om utgången i ärendet, det vill säga beslutet i sak, är felaktigt av någon anledning, får eller ska beslutet ändras. Beslutet i sak framgår i regel under rubriken "Beslut". Felaktigheten kan finnas i journalanteckningen som dokumenterar beslutet eller i beslutsbrevet (se nedan avsnitt 2.7.2 *Möjligheten att ändra ett beslut* och 2.7.3 *Skyldigheten att ändra ett beslut*). Om oriktigheten är ett skriv- eller räknefel ska detta dock rättas enligt 36 § FL.

Försäkringskassan kan rätta eller ändra ett beslut, även om den enskilde inte har överklagat beslutet.

Samma beslut kan rättas eller ändras flera gånger.

2.7.1 Rättelse av beslut

36 § FL

Ett beslut som innehåller en uppenbar felaktighet till följd av myndighetens eller någon annans skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende får rättas av den myndighet som har meddelat beslutet.

Försäkringskassan får besluta om rättelse när ett beslutsmeddelande eller beslutsbrev innehåller någon uppenbar felaktighet. En felaktighet anses som *uppenbar* när en person med normal iakttagelseförmåga kan upptäcka felet vid en genomläsning av beslutet eller vid en enkel jämförelse med handlingarna i ärendet (Lundmark & Säfsten, *Förvaltningslagen – en kommentar*, JUNO version 1B, Norstedts juridik).

Av paragrafen följer att ett beslut *får* rättas. Detta betyder att Försäkringskassan även kan välja att inte rätta beslutet. Generellt sett är det dock lämpligt att rätta ett beslut som innehåller ett fel, särskilt om det är den enskilde som har påpekat felet. De situationer då Försäkringskassan väljer att inte rätta ett beslut kan jämföras med de som avses i 113 kap. 3 § sista stycket SFB; "oriktigheten är av ringa betydelse" (se avsnitt 1.7 *Förutsättningar för rättelse eller ändring*).

Rättelse betyder en korrigeringsåtgärd som inte ändrar beslutet i sak, utan innebär oftast en språklig ändring. Det innebär att ett beslut kan rättas även om det har överklagats och även om domstolen har prövat sakfrågan och meddelat dom.

2.7.2 Möjligheten att ändra ett beslut

37 § FL

En myndighet får ändra ett beslut som den har meddelat som första instans om den anser att beslutet är felaktigt på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning.

Ett beslut som till sin karaktär är gynnande för någon enskild part får dock ändras till den enskildes nackdel bara om

1. det framgår av beslutet eller de föreskrifter som det har grundats på att beslutet under vissa förutsättningar får återkallas,
 2. tvingande säkerhetsskäl kräver att beslutet ändras omedelbart, eller
 3. felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter.
-

Ett beslut enligt FL får ändras med stöd av 37 § FL om det blivit fel och villkoren i bestämmelsen är uppfyllda. Beslutet får då ändras helt eller delvis. Till skillnad från 36 § FL handlar det här om att ändra beslutet i sak, alltså själva resultatet av Försäkringskassans prövning. Beslut i ärenden om förmåner enligt SFB och beslut enligt lagstiftning som uttryckligen hänvisar till bestämmelserna om rättelse och ändring i 113 kap. SFB kan dock endast ändras eller rättas enligt reglerna i det kapitlet (se HFD 2023 ref. 56).

Att Försäkringskassan *får* ändra ett beslut innebär att vi också kan välja att *inte* ändra beslutet. När vi tar ställning till om ett beslut ska ändras måste vi dock beakta kraven på att en myndighet ska agera sakligt och opartiskt, liksom allas likhet inför lagen (1 kap. 9 § regeringsformen och 5 § FL).

De grundläggande villkoren för ändring

I 37 § första stycket FL beskrivs de grundläggande villkoren för att ändra ett beslut. Beslut som till sin karaktär är gynnande får dock ändras till nackdel för den enskilde endast om något av de villkor som anges i 37 § andra stycket FL är uppfyllt. De villkoren beskrivs under rubriken *Särskilt om ändring av gynnande beslut*.

Av lagtexten framgår att ett beslut kan ändras om Försäkringskassan anser att det är felaktigt

- på grund av att det tillkommit nya omständigheter
- av någon annan anledning.

Ett beslut kan alltså ändras om det tillkommit nya omständigheter, det vill säga nya faktiska förhållanden. Till skillnad från 113 kap. 3 § SFB innebär bestämmelsen att det är möjligt att ändra beslutet i en situation där det var riktigt när det fattades, men där nya faktiska förhållanden ("nya omständigheter") gör att det numera är felaktigt.

Även andra förhållanden kan leda till slutsatsen att beslutet är felaktigt. I lagtexten beskrivs detta som att beslutet kan vara felaktigt "av någon annan anledning". I förarbetena nämns som exempel att det kan finnas skäl att ändra ett beslut när myndigheten i ett enskilt fall uppmärksammar felaktigheter av saklig eller processuell natur. Ett beslut bör kunna ändras så snart det av något skäl finns anledning att dra slutsatsen att det är felaktigt (prop. 2016/17:180 s. 230 och 328 En modern och rättssäker förvaltning).

Om den enskilde ändrar sig

Frågan om hur situationen ska hanteras när den enskilde har ändrat sig i fråga om en beviljad förmån som hen ansökt om har behandlats i ett beslut från JO (JO 2013/14 s. 485). Ett referat av JO-beslutet finns i avsnitt 1.10 *När den enskilde ångrar sig*.

Särskilt om ändring av gynnande beslut

Beslut som till sin karaktär är gynnande för någon enskild part får endast ändras till nackdel för en enskild om något av de villkor som anges i 37 § andra stycket 1–3 FL är uppfyllda.

Vad är ett gynnande beslut?

I förarbetena beskrivs vad som är ett gynnande beslut (prop. 2016/17:180 s. 231 och 328 f.).

Kännetecknande för ett gynnande beslut är att det innebär en förmån för den enskilde, som hen har ansökt om eller annars har rätt till. Sådana beslut ger typiskt sett den enskilde rätt till något hen inte hade innan beslutet fattades. Det står i kontrast till *betungande* beslut, som handlar om förpliktelser för enskilda att göra – eller inte göra – något.

Reglerna om ändring av gynnande beslut gäller de som är gynnande *till sin karaktär*. Om ett beslut innebär att en förpliktelse som riktats mot den enskilde blir mindre omfattande, så kan hen uppfatta det som ett positivt beslut, men det är i grunden ändå av ingripande karaktär. Då är det alltså inte fråga om ett gynnande beslut, även om det blir mindre betungande. Det är med andra ord inte ett visst besluts verkningar för den enskilde som står i fokus, utan beslutets karaktär.

Villkoren för ändring av gynnande beslut

Ett beslut kan ändras om det framgår av beslutet eller de föreskrifter som beslutet har grundats på att det under vissa förutsättningar får återkallas (punkt 1). Den här punkten handlar om *återkallelseförbehåll*. Ett sådant förbehåll kan antingen finnas uttryckligen angivet i lagtexten eller vara en sådan grundläggande förutsättning för förmånen att det kan anses framgå av bestämmelserna (se HFD 2023 ref. 3).

I annat fall kan det vara möjligt att meddela beslut med förbehåll, exempelvis att beslutet kan komma att återkallas om vissa omständigheter inträffar.

Återkallelseförbehåll kan bara användas när 37 § FL är tillämplig, och alltså inte för beslut som omfattas av reglerna i 113 kap. SFB. Vi ska alltså inte skriva in återkallelseförbehåll i beslut i ärenden som rör förmåner enligt SFB eller i beslut enligt bestämmelser som hänvisar till bestämmelserna om rättelse och ändring i 113 kap. SFB. Om ett beslut omfattas av 113 kap. SFB och villkoren för att ändra det enligt bestämmelsen i 113 kap. 3 § SFB inte är uppfyllda, ska det inte göras någon prövning av om beslutet kan ändras med stöd av 37 § FL. Detta eftersom beslut som omfattas av bestämmelserna i 113 kap. SFB inte kan ändras med stöd av 37 § FL (se HFD 2023 ref. 56).

Om det finns en bestämmelse om återkallelse direkt i lag eller andra föreskrifter, så är det inte nödvändigt med ett förbehåll i beslutet. Det kan dock vara lämpligt att ändå informera den försäkrade om att beslutet kan komma att ändras under vissa förutsättningar (se JO:s beslut, dnr 1551-2022).

I förarbetena till FL beskrivs vilka krav som ställs på ett förbehåll som tas in i ett beslut. En myndighet måste alltid ha stöd i föreskrifter för sitt agerande. För att uppfylla kravet på legalitet måste ett förbehåll vara utformat och avgränsat på ett sätt som uppfyller rimliga krav på förutsebarhet. Ett beslut om återkallelse av en beviljad förmån, liksom andra åtgärder som innebär ett ingripande mot den enskilde, måste också alltid vara i överstämmelse med principerna om objektivitet och proportionalitet (prop. 2016/17:180

s. 233 och 329). JO har betonat att villkoret (förbehållet) tydligt måste framgå av beslutet för att kunna beaktas (JO 2005/06 s. 287). Det finns inga uttryckliga regler om hur detta förbehåll ska utformas, men det måste vara så tydligt formulerat att det inte finns någon tvekan om vad den sökande ska göra för att få ersättningen utbetald, eller vilka omständigheter som kan göra att ersättningen inte längre kommer att betalas ut (jämför 32 § FL).

I punkt 2 beskrivs att ändring kan göras i vissa fall på grund av *tvingande säkerhetsskäl*. Den situationen bör inte vara aktuell för Försäkringskassan.

Ett beslut kan också ändras till den enskildes nackdel om hen har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter som orsakat felaktigheten (punkt 3). Samma sak gäller om felaktigheten beror på att den enskilde har undanhållit relevanta uppgifter. För att punkt 3 ska kunna användas krävs att det finns ett orsakssamband mellan felaktigheten i beslutet och den oriktiga uppgift som den enskilde har lämnat (prop. 2016/17:180 s. 233 f. och 329). Den oriktiga uppgiften, eller undanhållandet av relevanta uppgifter, ska med andra ord ha bidragit till att beslutet har blivit felaktigt. Om felaktigheten inte har betydelse för utgången i ärendet, kan beslutet alltså inte ändras med stöd av den här punkten.

Läs mer

I Försäkringskassans vägledning (2004:7) *Förvaltningsrätt i praktiken* finns mer information om återkallelseförbehåll.

2.7.3 Skyldigheten att ändra ett beslut

38 § FL

En myndighet ska ändra ett beslut som den har meddelat som första instans om

1. den anser att beslutet är uppenbart felaktigt i något väsentligt hänseende på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning, och
 2. beslutet kan ändras snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part.
-

”Ska ändra” innebär att myndigheten är skyldig att ändra beslutet om villkoren är uppfyllda. Bestämmelsen är alltså tvingande. Den gäller dock endast för beslut i ärenden där skyldigheten att ändra inte regleras i annan lagstiftning. Beslut som omfattas av ändringsskyldigheten i 113 kap. 3 § SFB ska därför aldrig ändras enligt 38 § FL.

Beslutet kan ändras helt eller delvis.

Skyldigheten att ändra ett beslut gäller endast vid uppenbara felaktigheter, det vill säga när det är ganska lätt för Försäkringskassan att konstatera att beslutet är felaktigt. Vanligtvis är Försäkringskassan inte skyldig att göra någon mer ingående granskning av ett redan avgjort ärende.

Beslutet måste också vara felaktigt i något väsentligt hänseende. När felaktigheten gäller en omständighet som i praktiken saknar betydelse för själva beslutet, är Försäkringskassan inte skyldig att ändra sitt beslut. Generellt sett är det dock lämpligt att ändra ett felaktigt beslut när det är den enskilde som har påpekat felet.

Det krävs dessutom att beslutet kan ändras snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part. Vad som menas med ändringar till "nackdel" beskrivs i avsnitt 1.9 *Ändring till nackdel för den försäkrade*.

Den bakomliggande orsaken till att beslutet har blivit uppenbart felaktigt saknar betydelse för skyldigheten att ändra beslutet.

2.7.4 Ändra ett beslut som har överklagats

39 § FL

Ett beslut som har överklagats får ändras av den myndighet som har meddelat det som första instans enbart i sådana fall som avses i 38 § och bara om överklagandet och övriga handlingar i ärendet ännu inte har överlämnats till den högre instans som ska pröva överklagandet.

Möjligheten att ändra ett beslut enligt 37 § FL gäller inte om beslutet har överklagats till domstol. Ett överklagat beslut kan dock fortfarande ändras enligt 38 § FL förutsatt att ärendet inte har överlämnats till domstolen. Om ett beslut överklagas ska Försäkringskassan alltid pröva om beslutet ska ändras enligt 38 § FL innan vi överlämnar det till förvaltningsrätten (jämför prop. 2016/17:180 s. 240). Leder prövningen till att beslutet ändras, så sker ändringen enligt 38 och 39 §§ FL.

Om en begäran om rättelse eller ändring kommer in när beslutet redan har överlämnats till domstolen ska Försäkringskassan normalt sett besluta att avvisa begäran. Detta gäller dock bara ändringar i sakfrågan, inte rättelser av mindre felaktigheter enligt 36 § FL.

2.8 Tidsfrist

Det finns ingen bestämmelse i FL om att ett beslut, när en viss tid har passerat, inte längre kan rättas eller ändras.

2.9 Överlämna ändringsbeslutet till domstolen tillsammans med överklagandet

46 § FL

Om överklagandet inte avvisas ska beslutsmyndigheten skyndsamt överlämna överklagandet och övriga handlingar i ärendet till överinstansen.

Om en myndighet ändrar ett beslut som har överklagats, ska den överlämna även det nya beslutet till överinstansen. Överklagandet ska anses omfatta det nya beslutet.

Har ett beslut överklagats ska Försäkringskassan pröva om beslutet ska ändras enligt 38 § FL. Överklagandet ska sedan lämnas över till förvaltningsrätten.

Om beslutet ändras, helt eller delvis, ska ändringsbeslutet också bifogas när överklagandet och Försäkringskassans akt lämnas till förvaltningsrätten. Detta framgår av bestämmelsen i 46 § FL.

Om Försäkringskassan rättar ett beslut enligt 36 § FL, i samband med att den enskilde överklagar det, ska även rättelsebeslutet bifogas till förvaltningsrätten. Detta görs endast för domstolens kännedom.

2.10 Mer om dokumentation av beslutet

Försäkringskassan dokumenterar beslut i huvudsak på två sätt. Det ena sättet är att beslutet dokumenteras i ett beslutsdokument som också skickas hem till den enskilde. I journalen antecknas då att ett beslut har fattats, men inte beslutets innebörd eftersom det framgår av beslutsbrevet som journalanteckningen hänvisar till. Det andra sättet att fatta beslut på är att man i journalen inte bara antecknar att beslut fattats utan även anger beslutets innebörd. Den enskilde får därefter ett beslutsmeddelande som överensstämmer med journalanteckningens innehåll. Det är i detta fall själva journalanteckningen som utgör beslutsdokumentet.

Ett beslut om rättelse eller ändring enligt 36, 37 eller 38 §§ FL ska vara skriftligt. Även ett beslut om att inte rätta eller ändra tidigare beslut ska dokumenteras i ärendets journal. Samma sak gäller oavsett om någon enskild har lämnat impuls till prövningen, om prövningen görs med anledning av den enskildes överklagande eller om prövningen görs på Försäkringskassans eget initiativ.

Den förenklade formen av rättning som tidigare gjordes genom att rättelsen skrevs med rödpenna på originalet av beslutsmeddelandet eller beslutsbrevet ska inte längre användas.

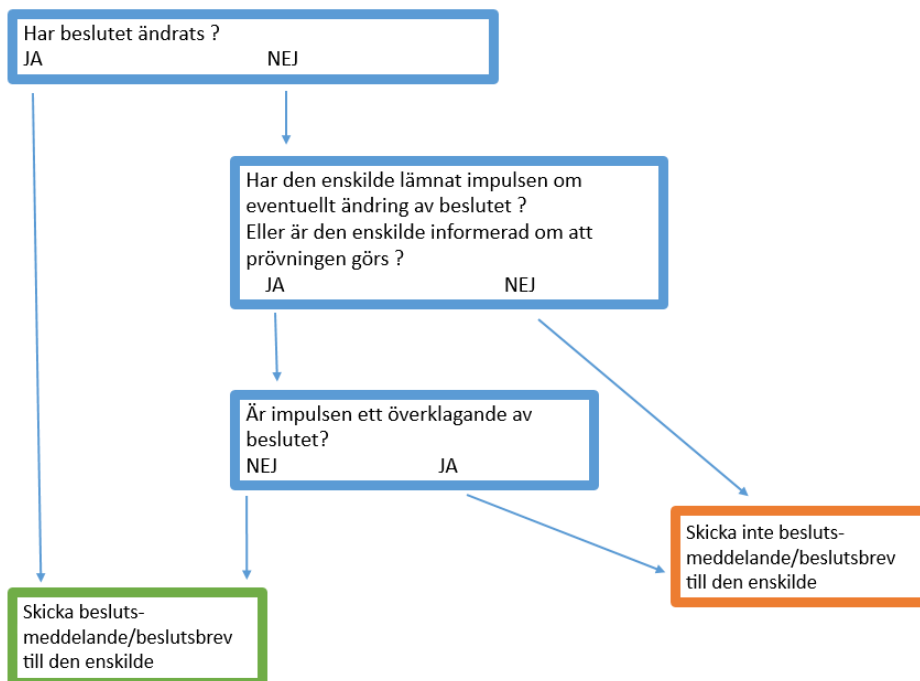
Ett beslut som blivit felaktigt av flera skäl kan rättas och ändras samtidigt i samma beslut.

Om impulsen angående rättelse eller ändring kommer från den enskilde, ska Försäkringskassan alltid skicka ett beslutsmeddelande eller beslutsbrev. Om impulsen kommer från någon annan, och den enskilde blivit underrättad om att Försäkringskassan prövar en eventuell rättelse eller ändring, ska beslutsmeddelande eller beslutsbrev alltid skickas ut. Om prövningen görs på Försäkringskassans initiativ (till exempel när impulsen lämnats från någon utomstående), och inte innebär någon ändring av det tidigare beslutet, behöver beslutsmeddelande eller beslutsbrev inte skickas ut till den enskilde.

Ett beslutsmeddelande eller beslutsbrev skickas inte till den enskilde när impulsen är ett överklagande, och prövningen innebär att någon ändring av beslutet inte görs.

Nedanstående flödesschema beskriver när beslutsbrev/beslutsmeddelande ska skickas. Men det finns undantag, till exempel när

- ett felaktigt beslut dokumenterats i ärendets journal men beslutsmeddelandet eller verkställigheten ändå blivit riktig
- det felaktiga beslutet ännu inte skickats
- den beslutade ersättningen visas som preliminärt belopp på Mina Sidor men ännu inte är utbetald. I en sådan situation ska beslutet ändras, men ändringsbeslutet ska inte skickas till den enskilde. Den enskilde blir underrättad om det korrekta beslutet genom utbetalningsbeskedet.

Beslutet ska vara försett med en anvisning om hur det kan överklagas (33 § FL). Överklagandetiden är tre veckor (44 § FL). Beslutet ska överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets ärendet har prövats. Denna regel utgår alltså från det kontor där det överklagade ändringsbeslutet har meddelats (se vidare 14 § lag [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar).

Om den enskilde har begärt ändring till sin fördel av ett tidigare beslut, men Försäkringskassan bedömer att beslutet i stället ska ändras till nackdel för den enskilde, meddelas två beslut.

- I det första beslutet avslår Försäkringskassan den enskildes begäran om ändring.
- I det andra beslutet anger man att Försäkringskassan på eget initiativ tagit upp frågan om ändring på annat sätt än vad den enskilde har begärt. Därefter redovisar man den ändring som gjorts.

Det är lämpligt att båda besluten skrivs i samma beslutsmeddelande.

2.11 Att verkställa ett ändringsbeslut

Ett beslut som meddelats enligt FL får som huvudregel inte verkställas innan tiden för överklagande har gått ut (35 § FL). Det finns dock en möjlighet för Försäkringskassan att verkställa beslutet omedelbart, om ett väsentligt enskilt intresse kräver det. När Försäkringskassan ändrat ett beslut till fördel för den enskilde, kan detta undantag tillämpas och verkställigheten får göras omedelbart.

Ett beslut om ändring kan påverka Försäkringskassans senare beslut och kan även innebära att en annan prövning ska göras, till exempel ett eventuellt återkrav.

Oavsett om det finns efterföljande beslut eller beslut i andra förmåner som påverkas av ändringen, är det den handläggare som ansvarar för att verkställa ett ändringsbeslut som också ansvarar för att impulser lämnas vidare till övriga berörda förmåner.

2.12 Om en domstol upphäver eller ändrar ett ändringsbeslut efter överklagande – vad innebär det?

Om domstolen ...	så ...
upphäver ändringsbeslutet	upphävs ändringen av ursprungsbeslutet, som därför åter gäller. Det gäller även om ändringsbeslutet innebar att ursprungsbeslutet ändrades helt.
ersätter ändringsbeslutet med ett annat beslut	gäller ursprungsbeslutet med den ändring som domstolen beslutat om.
ändrar en del av ändringsbeslutet	gäller ursprungsbeslutet med ändringarna i ändringsbeslutet och domstolens beslut.

Källförteckning

EU-förordningar

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen

Författningar

Socialförsäkringsbalken

Lagen (1962:381) om allmän försäkring (upphävd)

Lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid

Lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Lagen (1991:1047) om sjuklön

Förvaltningslagen (2017:900)

Förordningen (2017:819) om ersättning för deltagare i arbetsmarknadspolitiska program

Försäkringskassans allmänna råd

Försäkringskassans allmänna råd (FKAR 2010:7) om omprövning och ändring

Försäkringskassans rättsliga ställningstaganden

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande RS 2019:01 *Tidpunkten för när dagersättning förfaller till betalning*

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2021:8) *Indragning av intyg om tillämplig lagstiftning enligt artikel 5 i förordning 987/2009*

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2022:4) *Prövningen av om ett beslut är oriktigt enligt 113 kap. 3 § första stycket 2 och 3 socialförsäkringsbalken*

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2023:5) *Omprövning enligt 113 kap. 7 § SFB – vad är prövningsramen och vad händer med grundbeslutet när omprövningsramen är fattat?*

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2024:08) *Skyldighet att ompröva beslut enligt 113 kap. 7 § SFB*

Försäkringskassans rättsliga ställningstagande (RS 2024:09) *Villkoret "till den enskildes nackdel" i 113 kap. 8 § SFB ska tolkas subjektivt*

Försäkringskassans interna riktlinjer

Försäkringskassans riktlinjer (2005:14) *Att skriva kommuniseringsbrev och beslut i Försäkringskassan*

Förfaranden

Prop. 1977/78:20 med förslag till ändrad organisation för besvärprövning inom socialförsäkring m.m.

Prop. 1985/86:73 om ökat förtroendemannainflytande i försäkringskassorna, m.m.

Prop. 1985/86:80 om ny förvaltningslag

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag

SOU 1976:53 Försäkringsrätt och försäkringsöverdomstol

Domar

RÅ 1997 not. 128

RÅ 2002 ref. 61

RÅ 2004 ref. 47

RÅ 2009 ref. 2

RÅ 2010 ref. 61

RÅ 2010 not. 122

HFD 2014 ref. 39

HFD 2015 ref. 73

HFD 2017 not. 28

HFD 2017 ref. 59

HFD 2017 ref. 65

HFD 2019 ref. 21

HFD 2022 ref. 9

HFD 2023 ref. 3

HFD 2023 ref. 32

HFD 2023 not. 53

HFD 2023 ref. 55

HFD 2023 ref. 56

FÖD 1982:11

FÖD 1991:14

Beslut och protokoll från Justitieombudsmannen

JO 1997/98 s. 406

JO:s beslut, dnr 3471-2002

JO 2005/06 s. 287

JO 2007/08 s. 399

JO 2008/09 s. 364

JO 2010/11 s. 493

JO 2013/14 s. 485

JO:s beslut dnr 3491-2014

JO:s beslut, dnr 2606-2016

JO:s beslut, dnr 3763-2017

JO 2017/18 s. 317

JO:s beslut, dnr 976-2020

JO:s beslut, dnr 4105-2021

JO:s beslut, dnr 10300-2021

JO:s beslut, dnr 1551-2022

Försäkringskassans vägledningar

Försäkringskassans vägledning 2001:7 *Omprövning och överklagande av Försäkringskassans beslut*

Försäkringskassans vägledning 2004:5 *Sjukpenninggrundande inkomst och årsarbetstid*

Försäkringskassans vägledning 2004:7 *Förvaltningsrätt i praktiken*

Försäkringskassans vägledning 2017:1 *Övergripande bestämmelser i SFB, unionsrätten och internationella avtal*

Övrigt

Lundmark & Säfsten, *Förvaltningslagen – en kommentar*, JUNO version 1B, Norstedts juridik